

KS. BRONISŁAW P A N E K

NIEPOŚLUSZEŃSTWO WŁADZY DUCHOWNEJ W KOŚCIELNYM PRAWIE KARNYM *

C Z Ę Ś Ć D R U G A

Kary za przestępstwo nieposłuszeństwa

Zgodnie z założeniami tej pracy oraz podziałem zachowanym w części pierwszej wypada najpierw omówić kary za nieposłuszeństwo w prawie przedkodeksowym, a następnie w Kodeksie prawa kanonicznego oraz w dekrecie św. Kongregacji Soborowej z 29 czerwca 1950 r., wreszcie porównać sankcje karne tych trzech okresów prawa kościelnego i wyprowadzić z tego porównania nasuwające się wnioski.

R o z d z i a ł p i e r w s z y

Kary za nieposłuszeństwo w prawie przedkodeksowym

Już w pierwszej części niniejszego opracowania wiele razy było podkreślane, że prawo przedkodeksowe nie miało ogólnego pojęcia przestępstwa nieposłuszeństwa, gdyż ustawy były wydawane w poszczególnych wypadkach i dopiero z analizy tych ustaw można było dojść do jakiegoś ogólnego pojęcia tego przestępstwa. To samo zachodzi w stosunku do kar ustanowionych za nieposłuszeństwo. W prawie przedkodeksowym nie było jakiejś ogólnej sankcji, ale poszczególne wypadki niepo-

---

* *Ciąg dalszy i dokończenie rozprawy zamieszczonej w poprzednim numerze „Polonia Sacra”.*

słuszeństwa były karane szczególnymi sankcjami, choć między nimi niektóre wyjątkowo często powtarzają się i tym samym wysuwają się na pierwsze miejsce.

a. Rodzaje kar

Dla wyprowadzenia jakiegoś ogólniejszego wniosku trzeba będzie zebrać najpierw te poszczególne kary stosowane za nieposłuszeństwo władzy kościelnej

1. Kary za zwykłe nieposłuszeństwo

Między karami za zwykłe nieposłuszeństwo są następujące: ekskomunika¹ (maior), suspensa², kara nieokreślona³, infa-

---

¹ C. 5, D. XIX: „... quia maioris excommunicationis deiectione est abiciendus...”; c. 11, C. XI, qu. 3: „... seq̄ etiam extorres a regno Dei et a consortio fidelium, et a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt”; c. 43, C. XIII, qu. 4: „... iste excommunicetur atque dampnetur”; c. 18, C. XXV, qu. 2: „... anathema sit”; c. 15, X, I, 6: „... tu eos auctoritate nostra suffultus excommunicationi apellatione cessante subiicias...”; c. 2, X, I, 33: „... ab ecclesia abiiciatur”; c. 1, X, V, 27: „... hic ab ecclesia penitus abscindatur”; c. 2, X, V, 27: „... hic modis omnibus excommunicetur et ab ecclesia expellatur”; c. 5, V, 9, Extravag. comm.: „Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant...”; H e i n e r F., *Die kirchlichen Censuren*, 75: „Also nicht der Ungehorsam schlechthin zieht die Exkommunikation nach sich, sondern der Ungehorsam der zugleich eine Verwerfung der Autorität des zeitigen römischen Bischofs als des Oberhauptes der Kirche in sich schliesst”; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 255 (nota 10): „Ungehorsam des Priesters und Diakons gegen Anordnungen des Bischofs im Bezug auf das vor ihm an einer Kirche übertragene Amt, Exk. und Absetzung”; 689: „Auch für dieses Vergehen (nieposłuszeństwo) tritt als Strafe die... besonders reservierte Exkommunikation l. s. ein...”; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 196: „Wer sich dem Gehorsam gegen den jeweiligen römischen Papst hartnäckig entzieht, sei es dass er den Befehl umgeht, sei es dass er unmittelbar den Gehorsam verweigert, verfällt ohne weiteres der dem Papst speziell vorbehalten Exkommunikation”; L a n c e l o t t i J. P., *Institutiones iuris canonici*, IV, 141: „Apostatas autem sacri canones tam inter infames deputant, quam etiam excom-

mia ⁴, depozycja ⁵, przekazanie władzy świeckiej ⁶, pozbawienie

municationis et aliarum poenarum vinculis innodandos esse praecipiant"; M a s c h a t R. G i r a l d i, *Institutiones canonicae*, I, 299: „Nolentes ex contumacia obedire decretis episcoporum et aliorum praelatorum, subici debent excommunicationi"; R e i f f e n s t u e l A., *Ius canonicum universum*, t. I, 1. 1, t. 33: „Si quis decretis episcoporum aut aliorum Praelatorum ecclesiasticorum, per contumaciam non obtemperaverit, excommunicari debet"; S. R a y m u n d u s de P e n n a f o r t, *Summa*, 48: „Pro apostasia inobedientiae repellitur quis a testimonio, infamia efficitur, excommunicetur"; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 380 a.

² C. 5, D. XIX: „Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit praeceptis obtemperare apostolicis"; c. 4, X, V, 27: „...et alios qui non tantum deliquerunt, ab officio ad tempus suspendas..."; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 255, nota 10: „Kleriker welcher trotz dreimaliger Mahnung im Ungehorsam gegen den Bischof weiter verharret, Exk. und susp. ab off. et benef."; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 202, nota 7: „Kleriker welche widersetzlich sind, können suspendiert werden".

³ C. 6, D. XXIII: „Poena tamen iuxta ecclesiasticae consuetudinis morem et placitis talium inferenda, et ab his, qui transgressores fuerint, persolvenda est"; c. 14, C. XI, qu. 3: „Nunc vero inobediens spirituali animadversione truncatur..."; c. 10, C. XVIII, qu. 3: „...si noluerint subiacere proprio episcopo, si quidem fuerint clerici, secundum personarum ordinationem subiaceant condemnationibus canonum..."; B e n e d i c t u s XIV, ep. encycl. „*Vix pervenit*", § 5: „Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subiectum declaramus poenis per Sanctos Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint ac violaverint". Fontes, I, 941, n. 363. H o l l w e c k J., dz. c., 202: Wenn gegenüber irgend einem Spezialbefehl der kirchlichen Vorgesetzten trotz einmaliger peremptorischer oder dreimaliger einfacher Mahnung beharrlich den Gehorsam verweigert; desgleichen wer die allgemeinen Kirchengebote öffentlich und beharrlich übertritt, namentlich der vorgeschriebenen Empfang der Sakramente verweigert, kann durch Censuren und andere Strafen zum Gehorsam angehalten werden"; L a n c e l o t t i J. P., *Institutiones iuris canonici*, IV, 141: „Apostatas autem sacri canones. et aliarum poenarum vinculis innodandos esse praecipiant".

⁴ C. 23, C. II, qu. 7: „...quia infames omnes esse censemus, qui suam aut christianam legem praevaricantur, aut apostolicam vel regularem postponunt libenter auctoritatem"; c. 3, C. III, qu. 4: „Si quis...

urzędu⁷, pozbawienie Komunii św. (excommunicatio minor)⁸,

iussa apostolicae sedis libenter transgressus fuerit, infamis efficitur"; c. 11, C. XI, qu. 3: „Si autem nobis episcopis non obedierint... non solum infames... erunt"; *Andreas Vallensis, Paratitla iuris canonici sive Decretalium D. Gregorii Papae IX*, l. V, t. IX, p. 434, n. 3: „Diversimode autem Apostatae a iure coerceantur ipsoque iure sunt infames"; *Hinschius P., System des katholischen Kirchenrechts*, V, 224, nota 1: „Ungehorsam von Klerikern, sowie Fürsten und Laien gegen die Bischöfe, Infamie und Exk."; *Hollweck J., Die kirchlichen Strafgesetze*, 202: „Notorische Verächter der Kirchengebote sind kirchlich infam..."

⁵ C. 18, C. XI, qu. 1: „Si quis... suo episcopo inobediens fuerit... mox depositus curiae tradatur..."; c. 3, X, V, 27: „...nisi moniti sine dilatatione redierint, perpetuae depositionis sententiam pro ausu tantae temeritatis incurrant"; c. 4, X, V, 27: „...si solummodo XL vel pauciores in his deliquisse constiterit, omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas. Si vero multitudinem magnam in hoc peccasse cognoveris, eos, quos magis causam delicti esse constiterit, perpetua depositione condemnes..."; *Hinschius P., dz. c., V, 223, nota 1 i 2*: „Missachtung der Canones durch Geistliche, Absetzung" „Auflehnung der sacerdotes gegen constituta decretalia, bei Hartnäckigkeit, Absetzung". Zob. także dop. 1-szy. *Kober F., Die Deposition und Degradation nach den Grundsätzen des kirchlichen Rechts*, Tübingen 1867, 723: wymieniając przestępstwa karane depozycją podaje także: „Verweigerung des dem Bischofe schuldigen Gehorsams"; *Thesaurus-Giraldi, De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 127 a: „Hoc crimen celebrationis in censura est depositione dignum: itaque clericus ex hoc deponendus ab officio et beneficio...".

⁶ C. 18, C. XI, qu. 1: „Si quis... suo episcopo inobediens fuerit... mox depositus curiae tradatur, et recipiat quod inique gessit"; c. 43, C. XXIII, u. 5: „Quod si forte et hoc contempserit, et permaserit divisiones et schismata faciendo, per potestates publicas obprimatur".

⁷ C. 24, C. XII, qu. 2: „Celestinus vero presbyter cum non potuerit ignorare sententiam proprii sacerdotis, ab officio protinus ecclesiastico repellatur, ut nullus ecclesiae ministrorum contra pontificalia instituta venire contendat".

⁸ C. 10, C. XVIII, qu. 2: „...si noluerint subiacere proprio episcopo, si vero laici vel monachi fuerint communionem priventur... si autem monachi vel laici sunt, a communionem suspendantur"; c. 18, C. XVII, qu. 1: „Qua in re si quis (quod non credimus) laicorum aliquo tibi ingenio temptaverit obsistendum, a sanctissimae eum communionis participatione suspende...".

pozbawienie beneficium⁹, wygnanie¹⁰, więzienie¹¹, pozbawienie głosu czynnego i biernego w zakonie¹², konfiskata dóbr materialnych¹³.

Autorzy przedkodeksowi wspominają ponadto jeszcze inne kary stosowane także za nieposłuszeństwo władzy kościelnej a mianowicie: zakaz wykonywania aktów prawnych w Ko-

⁹ C. 8, X, I, 14: ut eos pro tanta pertinacia et contemptu apostolica beneficiis, quae habent, non differat spoliare..."; c. 6, X, V, 27: „Presbyteros autem et alios clericos dioecesis tuae, qui pro suis excessibus a te nexibus anathematis canonicae innodati praesumpserunt vel praesumunt officia celebrare divina, rationabiliter poteris omnibus beneficiis ecclesiasticis spoliare"; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kircherechts*, V, 224, nota 4: „Ungehorsam der Kanoniker, susp. a benef., eventuell privatio beneficii"; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 202, nota 8: bei Clerikern privatio fructuum, priv. beneficii, Deposition”.

¹⁰ C. 43, C. XXIII, qu. 5: ut facientes scissuras in sancta ecclesia non solum exilio, sed etiam... debeant coherceri"; c. 2, X, V, 27: „Quosd aliquis ista omnia contempserit, et episcopus minime emendare potuerit, regis iudicio ad requisitionem ecclesiae exsilio damnetur”.

¹¹ C. 43, C. XXIII, qu. 5: „...ut facientes scissuras in sancta ecclesia... etiam... dura custodia per publicas potestates debeant coherceri"; c. 3, D. XIX: „...penes episcopum sit potestas, utrum eum in carcerem, aut in aliam detrudat custodiam..."; A n d r e a s V a l l e n s i s, *Paratitla iuris canonici sive Decretalium D. Gregorii IX*, l. V, t. IX, p. 434, n. 3: „Insuper apostatae religionis mancipandi sunt carceribus, donec desertum Religionis habitum resumpserint”.

¹² contra huiusmodi renuentes poena statuitur privationis vocis activae et passivae... ita ut quilibet religiosus... ipso facto praedictam privationem incurrat, ad beneplacitum eiusdem S. C. duraturam”. S. C. de Prop. Fide, 12 sept. 1729, *Fontes*, VII, 4/78, n. 4508; „...privationis vocis activae et passivae poenam per decem subsequentes annos duraturam, et Sedi Apostolicae reservatam, eum ipso facto incurrere decernat...”, S. C. de Prop. Fide, 30 sept. 1820, *Fontes*, VII, 245. n. 4722.

¹³ C. 43, C. XXIII, qu. 5: „...sed etiam proscriptione rerum... per publicas potestates debeant coherceri”; A n d r e a s V a l l e n s i s, *Paratitla iuris canonici sive Decretalium D. Gregorii Papae IX*, l. V, t. IX, p. 434, n. 3: „Diversimode autem Apostatae a iure coercentur. Primo publicatione bonorum, non extantibus propinquis...”.

ściele ¹⁴, utrata przywileju kanonu ¹⁵, interdykt (albo suspenza) ab ingressu ecclesiae ¹⁶, excommunicatio fraterna dla biskupów ¹⁷, kara pieniężna ¹⁸, nagana kanoniczna ¹⁹, pozbawienie pogrzebu katolickiego ²⁰.

---

¹⁴ A n d r e a s V a l l e n s i s, dz. c., l. V, t. IX, p. 434, n. 3: „...ius praeterea testandi, vel testimonium dicendi, vel succedendi non habent...”; S. R a y m u n d u s d e P e n n a f o r t, *Summa*, l. I, t. VII, p. 48: „Pro apostasia inobedientiae repellitur quis a testimonio...”.

¹⁵ A n d r e a s V a l l e n s i s, dz. c., l. I, t. IX, p. 434, n. 3: „...et deprehensi in crimine, qui scilicet deserto Ordine clericali et habitu in apostasia tamquam laici conversantur, post trinam quidem monitionem, si Clericus fuerit primae tonsurae, sacri vero Ordinis Apostatae ipso iure, vel post unam saltem monitionem, amittunt privilegium clericale... quod accipe de privilegio canonis... Et propterea in eos manus inicientes non incidunt in dicti canonis excommunicationem”.

¹⁶ H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 255/56, nota 13: „Bischof, welcher nach seiner Konsekration durch einen anderen Bischof ohne Genehmigung des Metropoliten dem letzteren nicht innerhalb eines Jahres den Obedienzeid leistet, susp. ab ingressu ecclesiae, bis zur Erfüllung der Pflicht”; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 202, dop. 7: „Für Verweigerung der Osterpflicht... das Interdikt ab ingressu in ecclesiam und Entziehung der kirchl. Begrebnisses ipso iure angedroht”.

¹⁷ H i n s c h i u s P., dz. c., V, 256: „... das unentschuldigte Ausbleiben... auf dem Provinzialkonzil sowie das Verlassen desselben... exc. fraterna...”.

¹⁸ H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 256, dop. 2: „... das unentschuldigte Ausbleiben... auf Provinzialkonzil sowie das Verlassen desselben... arbiträre Geldstrafe...”.

¹⁹ H i n s c h i u s P., dz. c., V, 256, dop. 3, za niestawienie się na synodzie diecezjalnym lub przedwczesne jego opuszczenie.

²⁰ H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 202, dop. 7-my: „Für Verweigerung der Osterpflicht... Entziehung der kirchl. Begräbnisses ipso iure angedroht”.

2. Kary za nieposłuszeństwo kwalifikowane

W ustawodawstwie przedkodeksowym i u autorów tego okresu znajdujemy następujące kary za nieposłuszeństwo kwalifikowane: depozycja²¹, wydanie władzy świeckiej²², ekskomunika (większa)²³, infamia²⁴, pozbawienie Komunii św. (eksko-

²¹ C. 21, C. XI, qu. 1: „Si clerici seu monachi inventi fuerint coniurantes aut conspirantes... omnimodo cadant de proprio gradu”; c. 22, C. XI, qu. 1: „Antecesores vero nostri cum plurima turba episcoporum, quicumque eorum in sacerdotali honore sunt positi, aut existunt clerici, honore quo utuntur, carere praeceperunt”; c. 23, C. XI, qu. 1: „...clerici vel monachi... coniurantes aut conspirantes... gradu proprio penitus abiciantur”; c. 24, C. XI, qu. 1: „... clerici aut monachi... conspirantes, aut... machinantes episcopis vel clericis, proprium amittant gradum”; c. 31, C. XI, qu. 1: „Si quis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator extiterit, mox ante examinatum iudicium submotus a clero curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat...”; H i n s c h i u s P., dz. c., V, 224, dop. 1-szy: „Verschwörungen der Geistlichen und Laien gegen die Bischöfe... bei Geistlichen Absetzung”; Hollweck J., dz. c., 207: „Conspiration gegen den Papst, den Dioecesanbischof, gegen Ordensoberen ist mit Excommunication, bei Clerikern mit Deposition zu bestrafen”. K o b e r F., *Die Deposition und Degradation*, 723: między przestępstwami karanymi depozycją wymienia: „hinterlistige Nachstellungen oder offener Angriff und Aufruhr gegen den Bischof...”; M a s c h a t - G i r a l d i, *Institutiones canonicae*, l. V, t. XXXI, n. 2-o: „Si negant episcopum esse suum pastorem, eumque trahant ad iudicium saeculare, aut invadant; pro quo excessu deponendi sunt, ...”; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 158 b: V. Conspiratio: „Si fiat a clericis, deponendi aut pariter infames declarandi sunt...”.

²² C. 8, C. III, qu. 4: „Clericus vero, qui episcopum suum accusaverit, aut ei insidiator extiterit, non est recipiendus, quia infamis effectus est, et a gradu debet recedere, ac curiae tradi serviturus”; c. 18, C. XI, qu. 1: „...mox depositus curiae tradatur, et recipiat quod inique gessit”; T h e s a u r u s - G i r a l d i, dz. c., 156 b: „...immo etiam curiae saeculari tradendos esse asserit Ludovicus de Ameno... si incorribiles reperiantur”.

²³ C. 2, D. XCIV: „Et quia Dei causam impedit, et statum conturbat Ecclesiae, ideo ab eius liminibus arceatur. Ab omnibus itaque talis est cavendus, et non in communionem fidelium usque ad satisfactionem recipiendus”; c. 15, C. VI, qu. 1: „...qui adversus nos armantur, proprie nos ipsos decipiunt, et ideo iuste infames sunt, et merito ab

munika mniejsza)²⁵, pozbawienie officium i beneficium²⁶, kon-

ecclesia extorres fiunt"; c. un., I, 1, Extravag. comm.: „Qui vero de cetero super praedictis dictos legatos aut etiam nuntios... praesumpserint impedire ipso facto sententiam excommunicationis incurrant"; F e r r a r i J., *Summa institutionum canonicarum*, Genuae 1889, I, 278: „hoc est maximum crimen, quod privatione beneficiorum, inhabilitate ad alia officia ecclesiastica, et excommunicatione Summo Pontifici reservata, aliisve poenis a iure canonico plectitur"; H i n s c h i u s P., *System des katolischen Kirchenrechts*, V, 728: „Die Verschwörung gegen den Papst. Allgemeine und direkte dieses Verbrechen betreffende Strafandrohungen hat die kirchliche Gesetzgebung niemals erlassen, offenbar deshalb nicht, weil der Papst kraft seiner obersten Strafgewalt bei Derartigen Vorkommnissen von Fall zu Fall mit arbiträren Strafen, vor allem auch mit der Excommunication einschreiten konnte"; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 217: „Conspiration gegen den Papst, den Diöcesanbischof... gegen Ordensoberen ist mit Excommunication... zu bestrafen"; M u n c h e n N., *Das kanonische Gerichtsverfahren und Strafrecht*, Köln und Reuss 1874, 272: „Spätere Bestimmungen sehen diese Handlungen, von Laien ausgegangen, ebenso an und bedrohen sie mit Excommunication und Ehrlosigkeit. Ein Complot wie auch eine Empörung, gegen den Papst trifft die sofort eintretende und reservierte Excommunication"; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 156 b; v. Conspiratio: „... si fiat... contra proprium episcopum, laicos excommunicandos ac infames declarandos esse decrevit Calixtus Papa, ac etiam ipsis consentientes”.

²⁴ C. 8, C. III, qu. 4: „Clericus vero qui episcopum suum accusaverit, aut ei insidiator extiterit, non est recipiendus, quia infamis effectus est. .”; c. 9, C. III, qu. 4: „Hi qui episcopos persecuntur... perpetua... procul dubio notantur infamia”; c. 13, C. III, qu. 5: „Omnes qui adversus Patres armantur infames esse censemus”; c. 22, C. XI, qu. 1: „... omnesque simul utriusque ordinis viros infames esse censuerunt, et non solum facientes, sed et eis consentientes”; c. 31, C. XI, qu. 1: „Si quis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator extiterit... infamis absque ulla spe restitutionis permaneat”; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 217: „Die des Verbrechens Überführten trifft auch die kirchliche Infamie”; M u n c h e n N., zob. dop. 23-ci; T h e s a u r u s - G i r a l d i, zob. dop. 23-ci.

²⁵ C. 3, C. III, qu. 5: „si vero monachus aut laicus fuerit, communione privetur .”; c. 22, C. XI, qu. 1: „... ceteros vero communione privari et ab ecclesia extorres fieri iusserunt...”.

²⁶ C. 15, X, V, 31: „... ipsum... ab Ambianensi ecclesia perpetuo abscindatis et removeatis omnino, beneficia sua facientes personis

fiskata dóbr²⁷, wygnanie²⁸, kara nieokreślona²⁹, interdykt³⁰,

idoneis... Quod si forte in purgatione defecerit... ipsum... cuiuslibet contradictionis et apellationis impedimento sublato officio beneficioque privetis..."; F e r r a r i J., *Summa institutionum canonicarum*, I, 278: „...hoc est maximum crimen (tzn. znowa) quod privatione beneficiorum, inhabilitate ad alia beneficia et officia ecclesiastica... a iure canonico plectitur"; G o n z a l e s - T e l l e z M., *Commentaria perpetua in singulos textus quinque Decretalium Gregorii IX*, Lugduni 1715, l. V, t. XXXI, c. XV, p. 232, n. 3: „...ob graviora scelera, videlicet conspirationis in episcopum... merito privatur omnibus beneficiis iam obtentis"; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 224, dop. 3: „Verschwörungen und Verbindungen zur Verfolgung und Vertreibung des Bischofs aus der Stadt, Geisteiche exc. ipso facto, privatio beneficiorum und Unfähigkeit zu Benefizien"; M a s c h a t R. G i r a l d i, *Institutiones canonicae*, l. V, t. XXXI, n. 2: „...pro quo excessu deponendi sunt, officio et beneficio privandi...”.

²⁷ C. 3, C. III, qu. 5: „...et exilio suis omnibus sublatis perpetuo tradantur"; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 262 b: „...septimo bona ipsorum sunt ipso iure confiscata”.

²⁸ C. 3, C. III, qu. 5: „...et exilio perpetuo. tradantur”.

²⁹ C. 25, C. XI, qu. 1: „sed re detecta, cum in sinodum ventum fuerit, in praesumptores iuxta personam et ordinum qualitatem a pontificibus, qui tunc in unum collecti fuerint, vindicetur”; c. 12, V, 12 in VI-o: „et eosdem tamquam conspiratores ac coniuratores secundum sanctiones canonicas puniendos”; Dekret „Maxima cura”, c. 18, § 1: „...secus iuxta prudens Ordinarii iudicium, pro gravitate culpae puniantur”. Fontes, V, 41, n. 2074; F e r r a r i J., *Summa institutionum canonicarum*, I, 278: „...hoc est maximum crimen, quod... aliisve poenis a iure canonico plectitur”; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 728: „weil Papst kraft seiner obersten Strafgewalt bei derartigen Vorkommnissen von Fall zu Fall mit arbiträren Strafen... einschreiten konnte”.

³⁰ C. un., I, 1, Extravag. comm.: „Regna, terrae et loca quaelibet subiecta eisdem tamdiu sint ea ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum...”; c. un., XII, Extravag. Joann. XXII: universitas vero seu communitas quae deliquerit in praedictis, eiusque territorium et districtus interdicto ecclesiastico subiaceant ipso facto”.

suspensa³¹ oraz zakaz wykonywania kościelnych aktów prawnych³². W odosobnionych wypadkach były jeszcze inne kary³³.

Niektórzy kanoniści przedkodeksowi³⁴ powołując się na kanony PseudoIzydora zamieszczone w Dekrecie Gracjana³⁵

---

³¹ H i n s c h i u s P., dz. c., 224 dop. 3-ci: „...Kleriker conspirationes contra maiorem, susp. ipso facto”, dop. 4-ty: „Missachtung der rechtmässigen Befehle der Archidiaconen und Dekanen durch Geistliche susp. ab off.” „doloses Verweigen der Annahme von Schreiben des Bischofs oder Erzbischofs, susp. ab off. ipso facto”.

³² C. un., XII, Extravag. Joann. XXII: „...ut nec ad testimonium vel alios actus legitimos admittatur. Sit intestabilis, ut nec testandi liberam habeat factionem, vel ad alicuius bona ex testamento vel ab intestato vocetur. ...Nec quaevis causae ad audientiam perferantur illius. Nec valeant eius sententiae vel processus. Nullus ei in quacumque causa vel negotio patrocinium praestare praesumat. Nec ipse ad patrocinium aliis admittatur. Instrumenta confecta per eum, si forte officium tabellionatus exerceat, nullam habeant firmitatem, sed potius cum auctore damnato damnentur”; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 262 b: „...quarto ut sint intestabiles, ut nec liberam habeant testamenti factionem, nec ad alicuius bona ex testamento, vel ex intestato vocentur...”.

³³ C. un., XII, Extravag. Joann. XXII: „Filius eius ad nullos honores ecclesiasticos vel mundanos, ad nullas dignitates vel beneficia ecclesiastica, aut officia publica quomodolibet admittantur. Libertatibus et etiam immunitatibus realibus et personalibus privilegiis et indulgentiis quibuscumque, sub quacumque forma verborum ab apostolica sede concessis, extunc penitus careant. Vasali et homines a iuramento fidelitatis et alia quavis obligatione, quibus tenentur eidem, sint penitus absoluti”.

³⁴ Np. Ferraris, Muenchen, Thesaurus-Giraldi, De Angelis i inni, których przytacza Kober, zob. K o b e r F., *Die Deposition und Degradation*, 791, dop. 2-gi.

³⁵ Zwłaszcza: c. 18, C. XI, qu. 1: „Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum suo episcopo inobediens fuerit, aut ei insidias paraverit, aut contumeliam, aut calumniam, vel convicia intulerit, et convinci potuerit, mox depositus curiae tradatur et recipiat quod inique gessit”; c. 31, C. XI, qu. 1: „Statuimus, ut, si quis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator extiterit, mox ante examinatum iudicium submotus a clero curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat, et infamis absque ulla spe restitutionis permaneat”.

wymieniali także degradację jako karę za znowę i sprzysiężenie przeciw biskupowi ³⁶.

Jest to jednak niesłuszne i to nie tylko dlatego, że kanony PseudoIzydora nie nabrały mocy obowiązującej przez sam fakt umieszczenia ich w Dekrecie, gdyż ten nigdy za autentyczny zbiór nie był uznany ³⁷, ale i dlatego, że w okresie, z którego pochodzą kanony mające być podstawą do takiego twierdzenia, w ogóle nie było mowy o karze degradacji w jej późniejszym i dzisiejszym znaczeniu ³⁸.

---

³⁶ F e r r a r i s L., *Prompta bibliotheca*, Parisiis 1866, I, 77, v. Degradatio, n. 11: „Crimina vero, ob quae de iure potest deveniri ad degradationem realem seu actualem sunt 3. Crimen insidiarum et conspirationis in proprium episcopum; cap. quis sacerdotum 18, et cap. Statuimus 31, caus. XI, qu. 1...”; M u e n c h e n N., *Das kanonische Gerichtsverfahren und Strafrecht*, 272: „Den hochverräterischen Complotten und Verschwörungen gegen den Staat stellt der 18. chalcedonische Canon die Complotte und Verschwörungen von Klerikern und Mönche gegen die Bischöfe gegenüber, betrachtet sie also als kirchliches Majestätsverbrechen und bedroht sie mit Degradation”; T h e s a u r u s - G i r a l d i, *De poenis ecclesiasticis praxis absoluta*, 47 a: „Cum clericus degredari nequeat, nisi ob crimen in iure expressum, placet hic referre crimina degradationis digna ... ex iure communi... 2-o gravis contumelia, vel calumnia proprio episcopo illata, aut structae eidem insidiae, et in eius necem conspiratio, can. Si quis 18 caus. 11 qu. 1”; D e A n g e l i s P h., *Praelectiones iuris canonici*, V, 350: „Crimen ob quod clericus degradari potest 2-o Conspiratio in proprii episcopi vitam. Can. 18, Si quis sacerdotum, caus. 11, qu. 1.

³⁷ B e n e d i c t u s XIV, *De Synodo diecesana*, Romae 1748, l. VII, c. 15, n. 6: „Gratiani Decretum quantumvis pluries Romanorum Pontificum cura emendatum fuisse non ignoretur, vim et pondus legis non habet; quin immo inter omnes receptum est, quidquid in ipso continentur, tantum auctoritatis habere, quantum ex se habuisset, si nunquam in Gratiani collectione insertum foret”.

³⁸ K o b e r F., *Die Deposition und Degradation*, 792: „Aber selbst wenn die in Rede stehenden Canones, sei es in Folge ihres Ursprungs oder der Aufnahme ins Decret, wirklich Gesetzkraft hätten, so könnten sie das, wofür sie angerufen werden, gleichwohl nicht beweisen, sie reden keineswegs von der Degradation im späteren Sinne des Wortes, denn zur Zeit ihrer Entstehung war letztere noch völlig unbekannt, erst sie nachfolgenden Jahrhunderte haben ihnen und zwar in Folge eines Missverständnisses jene Deutung gegeben”.

PseudoIzydor pragnąc zaostrzyć znaną mu karę depozycji za znowę i spisek przeciw biskupowi, poszedł za praktyką ksiąg pokutnych w wypadku zabójstwa osoby duchownej. Księgi pokutne nakazywały wtedy wydanie winnego władzy świeckiej i nie protestowały nawet przeciw karze śmierci wydanej oczywiście przez sądy świeckie w takim wypadku. PseudoIzydor odrzucając właściwą karę śmierci opowiedział się za śmiercią w znaczeniu przenośnym: oddanie duchownego władzy świeckiej, pozbawienie go praw i sławy oraz niewolnicza służba aż do śmierci³⁹. Kiedy w późniejszych czasach wyrażenie: „curiae tradere saeculari” stało się technicznym zwrotem na oznaczenie degradacji we właściwym znaczeniu, niektórzy kanoniści błędnie nadając to samo znaczenie wyrażeniu „curiae tradere” u PseudoIzydora doszli do wniosku, że za spisek lub znowę przeciw biskupowi była stosowana kara degradacji⁴⁰.

3. Porównanie tych kar i wnioski

Porównując sankcje karne stosowane w prawie przedkodyksowym za przestępstwo zwykłego nieposłuszeństwa ze sankcjami stosowanymi za nieposłuszeństwo kwalifikowane łatwo zauważyć, że właściwie między tymi sankcjami nie ma żadnej różnicy. Za jedno i za drugie nieposłuszeństwo mogą być i de facto są nakładane te same kary.

---

³⁹ K o b e r F., *Die Deposition und Degradation*, 794: was war natürlicher, als dass PseudoIsidor, der bei Verschwörungen gegen den Bischof die gesetzliche Strafe der Deposition nicht mehr für ausreichend erachtete, dem Beispiele der Bussordnungen folgte und die Cleriker, welche sich jenes Verbrechens schuldige machten, nach erfolgter Absetzung an die Curie oder das weltliche Gericht auslieferte? 795: es musste daher von der Todesstrafe in bestimmter Weise Umgang genommen und entschied sich für den bürgerlichen Tod—die lebenslängliche Slaverei verbunden mit Infamie und absoluter Rechtslosigkeit”.

⁴⁰ K o b e r F., dz. c., 796: „Diese Interpretation der falschen Dekretalen beruht offenbar auf einem Missverständnis und kann daher für die Behauptung der oben erwähnten Canonisten keinen ausreichenden Stützpunkt bieten”.

W dalszych przeto rozważaniach nie będzie tutaj uwzględniany podział na kary za nieposłuszeństwo zwykłe i kary za nieposłuszeństwo kwalifikowane, ale wszystko odnosić się będzie do sankcji karnych za obydwaj rodzaje przestępstwa nieposłuszeństwa.

Obok kar ściśle określonych prawodawcą przewidywał także kary nieokreślone, pozwalając przełożonemu nałożyć karę dowolną, ale zgodną z ustawami lub zwyczajem obowiązującym w Kościele ⁴¹.

Między wymienionymi karami są takie, które stosowano do wszystkich winnych nieposłuszeństwa niezależnie od ich stanu, do tych kar należały: ekskomunika ⁴², infamia ⁴³, więzienie ⁴⁴, wygnanie ⁴⁵, oddanie władzy świeckiej ⁴⁶, interdykt ⁴⁷,

---

⁴¹ C. 6, D. XXIII: „Poena tamen iuxta ecclesiasticae consuetudinis morem inferenda est...”; c. 10, C. XVIII, qu. 2: „...secundum personarum ordinationem subiaceant condemnationibus canonum...”; c. 25, C. XI, qu. 1: „in praesumptores iuxta personarum et ordinum qualitatem a pontificibus ... vindicetur”; c. 2, V, 12, in VI-o: „decernimus eosdem secundum sanctiones canonicas puniendos”; Dekret „Maxima cura”, c. 18, § 1: „iuxta prudens Ordinarii iudicium, pro gravitate culpaepuniantur”.

⁴² C. 11, C. XI, qu. 3: „Si autem nobis episcopis non obedierint omnes presbyteri, et reliqui clerici, omnesque principes tam maioris ordinis quam inferioris, atque reliqui populi, non solum infames, sed etiam extorres a regno Dei et a consortio fidelium, et a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt”; c. 18, C. XXV, qu. 2: „Si quis dogmata, mandata contempserit, anathema sit”. Także: c. 2, X, I, 33; c. 2, D. XCIV; c. 15, C. VI, qu. 1.

⁴³ C. 23, C. II, qu. 7: „...quia infames omnes esse censemus...”; c. 3, C. III, qu. 4: „Si quis iussa apostolicae sedis libenter transgressus fuerit, infamis efficitur”; c. 11, C. XI, qu. 3, zob. dop. 42; c. 9, C. III, qu. IV: „Hi qui episcopos persecuntur perpetua notantur infamia”.

⁴⁴ C. 43, C. XXIII, qu. 5: „...ut facientes scissuras in sancta ecclesia dura custodia per publicas potestates debeant coherceri”.

⁴⁵ C. 2, X, V, 27: „Quod si quis ista omnia contempserit, et episcopus minime emendare potuerit, regis iudicio ad requisitionem ecclesiae exilio damnetur”; c. 3, C. III, qu. 5. „...qui adversa eis moliuntur exilio suis omnibus sublatis perpetuo tradantur”.

zakaz wykonywania kościelnych aktów prawnych⁴⁸. Były także kary mające zastosowanie wyłącznie do duchownych, a mianowicie: depozycja⁴⁹, suspenza⁵⁰, pozbawienie officium i beneficium⁵¹, oraz niezdolność do ich przyjęcia na przyszłość⁵². Tylko do zakonników winnych przestępstwa nieposłuszeństwa stosowano karę pozbawienia głosu czynnego i biernego w zakonie⁵³, a do zakonników nie mających święceń ka-

---

⁴⁸ C. 18, C. XI, qu. 1: „mox depositus curiae tradatur...”; c. 31, C. XI, qu. 1: „...submotus a clero curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat...”.

⁴⁷ C. un., I, 1, Extravag. comm.: „Qui vero dictos legatos... praesumpserint impedire regna, terrae et loca quaelibet subiecta eisdem sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto”; c. un., XII, Extravag. Joann. XXII: „universitas vero seu communitas, quae deliquerit in praedictis, eiusque territorium et districtus interdicto ecclesiastico subiaceant ipso facto”.

⁴⁸ C. un., I, 1, Extravag. Joann. XXII: „... cuiuscumque conditionis, ordinis, dignitatis aut status ecclesiastici vel mundani fuerint, etiamsi patriarchali vel episcopali vel superiori praefulgeat dignitate nec ad testimonium vel alios actus legitimos admittatur”.

⁴⁹ C. 3, X, V, 27: „Clerici autem nisi moniti sine dilatazione redierint, perpetuae depositionis sententiam pro usu tantae temeritatis incurrant”; c. 3, C. III, qu. 5: „... si clericus est, gradu proprio penitus careat”; c. 22, C. XI, qu. 1: „... quicumque eorum in sacerdotali honore sunt positi, aut existunt clerici, honore quo utuntur, carere praeceperunt...”; Także cc. 23, 24, 31, C. XI, qu. 1.

⁵⁰ C. 5, D. XIX: „Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit praeceptis obtemperare apostolicis”; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 224, dop. 3-ci: „... conspirationes quae fiunt per inspectiones ignis vel gladii, Kleriker susp., Laien Exk.” „Kleriker conspirationes contra maiorem, susp. Ipso facto”.

⁵¹ C. 6, X, V, 27: „Presbyteros autem et alios clericos dioecesis tuae, poteris omnibus beneficiis ecclesiasticis spoliare”; c. un., XII, Extravag. Joann. XXII: „... Dignitatibus, officiis et beneficiis ecclesiasticis vel mundanis, quae obtinet, quaecumque sint et quocumque nomine censeantur, sit eo ipso privatus, ac inhabilis et indignus ad ea et quaelibet alia in posterum obtinenda”.

⁵² C. un. XII, Extravag. Joann. XXII, zob. dop. 51-szy.

⁵³ S. C. de Prop. Fide, dekret z 12 września 1729 r., *Fontes*, VII, 47/8, n. 4508, oraz dekret z 30 września 1820, *Fontes*, VII, 245, n. 4722.

plańskich i do świeckich miała zastosowanie kara pozbawienia Komunii św. tzw. ekskomunika mniejsza ⁵⁴.

Są między tymi karami cenzury: ekskomunika, suspenza, interdikt, ale większość z nich to kary odwetowe.

Z pośród tych wielu kar trzy wysuwają się na pierwsze miejsce i ze względu na swoją wielkość i ze względu na częstotliwość ich stosowania. One też po większej części zawierają w sobie inne kary jako skutki z koniecznością z nich wynikające np. ekskomunikowany lub deponowany tym samym był pozbawiony urzędu i beneficjum kościelnego itp.

Pierwsza z tych trzech kar najsurowsza i najczęściej stosowana do świeckich, ale nie tylko do nich, bo i duchowni byli nią karani ⁵⁵, to ekskomunika. Dla oznaczenia tej kary ustawy posługują się różnymi terminami, z których najczęściej spotykanymi są: „excommunicatio — excommunicare” ⁵⁶, „anathema — anathematizare” ⁵⁷, albo wyrażenia opisowe, podające

⁵⁴ C. 10, C. XVIII, qu. 2: „...si vero laici vel monachi fuerint communionem priventur”; c. 3, C. III, qu. 5: „...si vero monachus aut laicus fuerit, communionem privetur”.

⁵⁵ C. 11, C. XI, qu. 3: „Si autem nobis episcopis non obedierint omnes presbyteri, et reliqui clerici, omnesque principes non solum infames, sed etiam extorres a regno Dei et a consortio fidelium, et a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt”; c. 18, C. XXV, qu. 2: „Si quis dogmata, mandata contempserit, anathema sit”; także: c. 2, X, I, 33; c. 1, X, V, 27; c. 2, D. XCIV; c. 15, C. VI, qu. 1.

⁵⁶ C. 5, D. XIX: „...quia maioris excommunicationis deiectione est abiciendus...”; c. 43, C. XXIII, qu. 5: „...iste excommunicetur...”; c. 2, X, V, 27: „...hic modis omnibus excommunicetur...”; c. 15, X, I, 6: „...tu eos auctoritate nostra suffultus excommunicationi appellatione cessante subiicias...”; c. 5, V, 9, Extravag. comm.: „Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant”; c. un., XII, Extravag. Joann. XXII: „...excommunicationis sententiae... subiaceant”.

⁵⁷ C. 18, C. XXV, qu. 2: „Si quis dogmata, mandata contempserit, anathema sit”; c. 3, C. III, qu. 5: „...et si non emendaverit vitium, anathemate feriatur”.

istotę tej kary polegającą na wyłączeniu z Kościoła i społeczności wiernych⁵⁸.

Drugą najczęstszą, ale stosowaną wyłącznie do duchownych, była kara depozycji. I tutaj także ustawy posługują się różną terminologią dla wyrażenia tej samej kary⁵⁹. Karę depozycji stosowano nie tylko do kapłanów, ale i do duchownych niższych stopni także⁶⁰.

Trzecią wreszcie karą najczęściej stosowaną i to zarówno do duchownych, jak i do świeckich, była infamia. Zwykle towarzyszyła ona innym karom⁶¹, a zwłaszcza ekskomunice⁶² i depozycji⁶³ i to nie jako skutek tych kar, ale jako oddzielna

⁵⁸ C. 11, C. XI, qu. 3: „...sed etiam extorres a regno Dei et a consortio fidelium, et a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt”; c. 1, X, V, 27: „...hic ab ecclesia penitus abscindatur”; c. 2, D. XCIV: „Et quia Dei causam impedit, et statum conturbat Ecclesiae, ideo ab eius liminibus arceatur. Ab omnibus itaque talis est cavendus, et non in communione fidelium usque ad satisfactionem recipiendus”; c. 15, C. VI, qu. 1: „...et merito ab ecclesia extorres fiunt”; c. 22, C. XI, qu. 1: „...et ab ecclesia extorres fieri iusserunt”; K o b e r F., *Der Kirchenbann*, Tuebingen, 1863.

⁵⁹ C. 3, X, V, 27: „...perpetuae depositionis sententiam incurrant”; c. 4, X, V, 27: „...omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas perpetua depositione condemnes...”; c. 8, C. III, qu. 4: „...et a gradu debet recedere...”; c. 3, C. III, qu. 5: „...gradu proprio penitus careat...”; c. 21, C. XI, qu. 1: „...omnimodo cadant de proprio gradu”; także: c. 23, 24, 31, C. XI, qu. 1; H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 572, dop. 3-ci; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 217, dop. 1-szy.

⁶⁰ C. 18, C. XI, qu. 1: „Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum suo episcopo inobediens fuerit mox depositus...”; c. 31, C. XI, qu. 1: „...si quis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator extiterit. mox submotus a clero curiae tradatur...”.

⁶¹ C. 9, C. III, qu. 4: „...perpetua tamen procul dubio notantur infamia, et exilio digni iudicantur finitimo...”.

⁶² C. 11, C. XI, qu. 3: „...non solum infames, sed etiam extorres a regno Dei et a consortio fidelium erunt”; także: c. 15, C. VI, qu. 1.

⁶³ C. 8, C. III, qu. 4: „...quia infamis effectus est, et a gradu debet recedere...”; c. 31, C. XI, qu. 1: „...submotus a clero curiae tradatur et infamis absque ulla spe restitutionis permaneat”.

kara, choć była też stosowana samodzielnie, jako kara jedyna ⁶⁴.

b. Wymiar kar za przestępstwo nieposłuszeństwa

Ze sposobu wyrażania się prawodawcy widać, że większość kar przewidzianych za nieposłuszeństwo władzy kościelnej w prawie przedkodeksowym stanowiły kary „ferendae sententiae” ⁶⁵.

⁶⁴ C. 23, C. II, qu. 7: „...quia infames omnes esse censemus, qui suam aut christianam legem praevariacantur, aut apostolicam vel regularem postponunt libenter auctoritatem”; c. 3, C. III, qu. 4: „Si quis vero... iussa apostolicae sedis libenter transgressus fuerit, infamis efficitur”; także: c. 13, C. III, qu. 5.

⁶⁵ C. 5, D. XIX: „...excommunicationis deiectione est abiciendus”; c. 6, D. XXIII: „...poena inferenda est...”; c. 24, C. XII, qu. 2: „...divini muneris sunt participatione privandi ab officio protinus ecclesiastico repellatur”; c. 10, C. 10, C. XVIII, qu. 2: „...subiaceant condemnationibus canonum communione priventur...”; c. 43, C. XXIII, qu. 5: „...iste excommunicetur exilio praescriptione rerum et dura custodia debeant coherceri”; c. 18, C. XXV, qu. 2: „...anathema sit”; c. 18, C. XXVII, qu. 1: „...a sanctissimae eum communionis participatione suspende...”; c. 15, X, I, 6: „...tu eos... excommunicationi... subiicias”; c. 2, X, I, 33: „...anathematizetur”; c. 1, X, V, 27: „...hic ab ecclesia penitus abscindatur”; c. 2, X, V, 27: „...hic modis omnibus excommunicetur exsilio damnetur”; c. 3, X, V, 27: „...perpetuae depositionis sententiam incurrant”; c. 4, X, V, 27: „...omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas... alios ab officio ad tempus suspendas”; c. 8, C. III, qu. 4: „...et a gradu debet recedere, ac curiae tradi serviturus”; c. 3, C. III, qu. 5: „...gradu proprio penitus careat”; c. 21, C. XI, qu. 1: „...omnimodo cadant de proprio gradu”; c. 25, C. XI, qu. 1: „...in praesumptores... vindicetur”; Decret „Maxima cura”, c. 18, § 1: „pro gravitate culpae puniatur”. Fontes, V, 41, n. 2074; c. 15, X, V, 31: „...ipsum ab ecclesia perpetuo abscindatis officio beneficioque privetis”; D e A n g e l i s Ph., *Praelectiones iuris canonici*, I, 301: „...obnoxius quoque est poenis et censuris ecclesiasticis quae tamen plerumque sunt ferendae sententiae”; L a n c e l o t t i J. P., *Institutiones iuris canonici*, l. IV, t. IV, § 14, p. 141: „Apostatas autem sacri canones tam inter infames deputant, quam etiam excommunicationis et aliarum poenarum vinculis innodandos esse praecipiunt”; M a s c h a t - G i r a l d i, *Institutiones canonicae*, I, 299: „Nolentes ex contumacia

Jednak były także i kary „latae sententiae”. Do tych zawsze należała infamia⁶⁶. Za bullą „In coena Domini” konstytucja Piusa IX „Apostolicae Sedis” przewidywała, ekskomunikę „latae sententiae” za nieposłuszeństwo papieżowi⁶⁷, czasem i w innych wypadkach ekskomunika była także „latae sententiae”⁶⁸. Przynajmniej w ustawodawstwie synodów partykularnych bywały także i inne kary „latae sententiae”⁶⁹.

obedire decretis episcoporum et aliorum praelatorum subici debent excommunicationi”; R e i f f e n s t u e l A., *Ius canonicum universum*, I, 366: „Si quis per contumaciam non obtemperaverit, excommunicetur Quemadmodum haec excommunicatio non sit latae sententiae...”; S a n t i F., *Praelectiones iuris canonici*, I, 361, n. 8: „Porro contra eos qui denegant obedientiam Episcopi mandantis, infligi potest ab Episcopo poena excommunicationis. Item contra Regulares inobedientes possunt Priores et Abbates sententiam excommunicationis pronunciare”; S c h m a l z g r u e b e r F., *Ius ecclesiasticum universum*, t. 1, p. II, t. 33, n. 18: „Priores (tzn. qui per contumaciam non obtemperant) excommunicari debent...”.

⁶⁶ C. 23, C. II, qu. 7: „...quia infames omnes esse censemus...”; c. 3, C. III, qu. 4: „Si quis iussa apostolicae sedis libenter transgressus fuerit, infamis efficitur”; c. 8, C. III, u. 4: „Clericus vero, qui episcopum suum accusaverit, aut ei insidiator extiterit infamis effectus est”; c. 13, C. III, qu. 5: „Omnes, qui adversus Patres arman-tur infames esse censemus”; c. 22, C. XI, qu. 1: „...omnesque simul utriusque ordinis viros infames esse censuerunt”; A n d r e a s V a l l e n s i s, *Paratitla iuris canonici sive Decretalium D. Gregorii Papae IX*, 434, n. 3: „...apostatae ipso iure sunt infames”; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 217: „Die des Verbrechens Überführten trifft auch die kirchliche Infamie”; L a n c e l o t t i J. P., *Institutiones iuris canonici*, l. IV, t. IV, § 14, p. 141: „Apostatas autem sacri canones inter infames deputant...”; S. R a y m u n d u s d e P e n n a f o r t, *Summa*, l. I, t. VII, p. 48: „Pro apostasia inobedientiae repellitur quis a testimonio, infamis efficitur...”.

⁶⁷ „Itaque excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subiacere declaramus: 3. Schismaticos, et eos qui a Romani Pontificis pro tempore existentis obedientia se subtrahunt vel recedunt”.

⁶⁸ Tak np. papież Sykstus w 1478 r. zastrzegł sobie rozgrzeszenie w wypadku przestępstwa zмовy lub spisku przeciw władzy kościelnej, a spowiednikom niestosującym się do tego zagroził ekskomuniką latae sententiae: „Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam

Obok kary zasadniczej można się czasem dopatrzeć kary dodatkowej, mającej służyć obostrzeniu tej pierwszej. Tak np. duchowni winni przestępstwa nieposłuszeństwa władzy kościelnej byli deponowani, ale czasem równocześnie wydawani władzy świeckiej do dalszego ukarania, które nie należało do istoty kary depozycji⁷⁰. Zresztą ta właśnie myśl — zaostrezenia kary — spowodowała PseudoIzydora do sformułowania kanonów nieautentycznych, które o takiej praktyce wspominają i nakazują ją⁷¹. Jednak autentycznej ustawy, która sankcjonowałaby takie postępowanie i nakazywała je nie ma, co zdaje się jeszcze bardziej potwierdzać, iż to wydanie władzy świeckiej nie było następstwem każdej depozycji.

W analizowanych tu ustawach jest natomiast autentyczny

---

incurrant”; c. 5, V. 9, Extravag. comm. Podobnie Jan XXII postanowił, że kto występuje przeciw legatom papieskim „ipso facto sententiam excommunicationis incurrat”; c. un. I, 1, Extravag. comm.; H o l l w e c k J., *Die kirchlichen Strafgesetze*, 217, dop. 1-szy: „Aus der letzten Stelle geht hervor, dass die Strafe der Excommunication früher latae sententiae war”.

⁶⁹ H i n s c h i u s P., *System des katholischen Kirchenrechts*, V, 255, dop. 10-ty: „susp. ipso facto, nach einem Monat exk. l. s.”, 224 dop. 3-ci: „exk. ipso facto”, „susp. ipso facto”, 224 dop. 4-ty: „susp. ab officio ipso facto”, są to wszystko kary wymierzone za nieposłuszeństwo zwykle lub kwalifikowane przez synody partykularne. S. C. de Prop. Fide, dekret z 12 września 1729: „... ipso facto praedictam privationem incurrant...”, *Fontes*, VII, 47/8, n. 4508, także dekret tej samej Kongregacji z 30 września 1820 r., *Fontes*, VII, 245, n. 4722.

⁷⁰ C. 18, C. XI, qu. 1: „... mox depositus curiae tradatur...”; c. 8, C. III, qu. 4: „... et a gradu debet recedere, ac curiae tradi serviturus”; c. 31, C. XI, qu. 1: „... submotus a clero curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat...”.

⁷¹ K o b e r F., *Die Deposition und Degradation*, 793: „Dem Verfasser der falschen Dekretalen war die bisherige Praxis nicht unbekannt geblieben und es finden sich in seinem Werke einzelne Stellen, welche dieselbe einfach erneuern, indem sie den Schwörern aus dem Laienstande die Exkommunikation jenem aus dem Clerus die Deposition und beiden ausserdem die Infamie androhen. Aber in seinem Bestreben, die bischöfliche Autorität nach allen Richtungen wiederherzustellen, und ihre Träger gegen jede Gewalt hat zu schützen, hielt er es für geboten, die bisherige Strafe der Schwörungen und Lebensnachstellungen zu verschärfen”.

przepis nakazujący do kary zasadniczej dołączyć jeszcze pokutę według uznania przełożonego⁷². Obostrzeniu kary służy także ograniczenie władzy zwalniania z kar przez zarezerwowanie tego samemu prawodawcy i to najwyższemu⁷³, a także zakaz apelacji od decyzji niższego przełożonego w pewnych wypadkach⁷⁴.

Nieliczne wprowadzie, ale są także w analizowanych tu ustawach uwagi odnoszące się do strony proceduralnej wymiaru kar. Pomijając kary *latae sententiae*, które nie wymagają bezpośredniej ingerencji władzy kościelnej w chwili ich zaciągania, wszystkie inne muszą być nałożone przez odpowiedniego przełożonego.

W wypadku notoryczności przestępstwa może on zastosować karę bez procesu⁷⁵, kiedy indziej musi przeprowadzić dochodzenie, jak to wyraźnie nakazał Honoriusz III⁷⁶. Tenże papież

---

⁷² C. 4, X, V, 27: eos quos magis causam delicti esse constiterit, perpetua depositione condemnes, et alios, qui non tantum deliquerunt, ab officio ad tempus suspendas, et omnibus poenitentiam secundum discretionem tibi a Deo datam iniungas”.

⁷³ C. 5, V, 9, Extravag. comm.: „Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant, a qua (nisi in mortis articulo constituti) ab alio quam a Romano Pontifice absolvi non possint”; c. un., XII, Extravag, Joann. XXII: „A qua quidem excommunicationis sententia nullus ab alio, quam a Romano Pontifice possit absolutionis beneficium obtinere, nisi dumtaxat in mortis articulo constitutus”. S. C. de Prop. Fide, dekret z 30 września 1820 r.: „...privationis vocis activae et passivae poenam Sedi Apostolicae reservatam, eum ipso facto incurrere decernat...”, Fontes, VII, 245, n. 4722.

⁷⁴ C. 15, X, I, 6: tu eos auctoritate nostra suffultus excommunicationi apellatione cessante subiicias...”; c. 15, X, V, 31: „...ipsum cuiuslibet contradictionis et apellationis impedimento sublato officio beneficioque privetis...”.

⁷⁵ C. 31, C. XI, qu. 1: „Statuimus, ut, si quis clericorum suis episcopis infestus aut nisidiator extiterit, mox ante examinatum iudicium submotus a clero curiae tradatur. Jednak jest to kanon Pseudo-Izydora.

⁷⁶ C. 15, X, V, 31: „Discretionem vestrae mandamus, quatenus, si vobis constiterit, archidiaconem soepe dictum semel et secundo contra fidem homagii praestiti ac debitam reverentiam episcopum suum esse dominum negasse, vel in foro saeculari deposuisse contra eum super rebus

nakazuje w wypadku nieskutecznego dochodzenia „purgationem canonicam” ze względu na opinię publiczną⁷⁷. Trzeci synod orleański nakazywał nałożenie kary na duchownych zmagających się przeciw biskupom aż na synodzie⁷⁸.

c. Warunki pozwalające na nałożenie kary

Chodzi w tym wypadku o kary przewidziane za przestępstwo nieposłuszeństwa, a więc pierwszym warunkiem jest zrealizowanie się tego przestępstwa i to zarówno pod względem obiektywnym, jak i subiektywnym zgodnie z tym, co na ten temat było powiedziane w części pierwszej tego opracowania. Wypada tu tylko przypomnieć, że prawodawca domagał się nie tylko wielkiej winy u sprawcy, ale ponadto jej najwyższego stopnia, co wyraził w takich zwrotach jak: „libenter”⁷⁹, „praesumpserit”⁸⁰, „ausi fuerint”⁸¹, „contempserit”⁸², „tentave-

---

spiritualibus quaestionem, aut tam in vasoribus episcopi et sociorum eius, quam fratri eius vel complicitibus suis causam vel consilium praebuisse, ipsum, tamquam membrum putridum ab Ambianensi ecclesia perpetuo abscindatis, et removeatis omnino...”.

⁷⁷ C. 15, X, V, 31: „... alioquin, quia contra eum publica fama laborat, et manifeste praesumptiones apparent, purgationem ei super praemissis canonicam cum manu decima eiusdem dignitatis et ordinis eiusdem provinciae indicatis”.

⁷⁸ C. 25, C. XI, qu. 1: „Si qui clericorum rebeli auctoritate se in unum coniuratione intercedente collegerint, aut sacramenta inter se data, aut cartulam conscriptam fuisse patuerit, nullis excusationibus praesumptio labetur; sed re detecta, cum in sinodum ventum fuerit, in praesumptores iuxta personarum et ordinum qualitatem a pontificibus, qui tunc in unum collecti fuerint, vindicetur...”.

⁷⁹ C. 23, C. II, qu. 7: „... aut apostolicam vel regularem postponunt libenter auctoritatem”; c. 3, C. III, qu. 4: „... et iussa apostolicae Sedis libenter transgressus est...”.

⁸⁰ C. 24, C. XII, qu. 2: „qui supradictis communionem sacram ministrare praesumpsit...”; c. 2, X, V, 27: „... aliquid de ministerio sibi interdicto agere praesumpserit...”. Także: c. 4, X, V, 27: c. 6, X, V, 27.

⁸¹ C. 10, C. XVIII, qu. 2: „Qui autem huiusmodi dispositionem quolibet modo subvertere ausi fuerint...”; c. 1, X, V, 27: „Si quis ausus fuerit attractare ministerium sibi dudum commissum...”.

⁸² C. 43, C. XXIII, qu. V: „Quod si forte et hoc contempserit...”;

rit”⁸³, „per contemptum”⁸⁴, „cum pertinacia”⁸⁵, „attentaverit”⁸⁶ itp.

Często dla stwierdzenia tej wielkiej winy, a zwłaszcza gdy chodziło o nałożenie cenzury, to dla stwierdzenia uporczywości nakaływały ustawy upomnienie i to albo trzykrotne, albo jedno temu równoznaczne⁸⁷. To samo podkreślają autorzy przedkoleksowi, że do nałożenia kary konieczna jest ze strony winnego wielka wina, a gdy chodzi o cenzury to ponadto upór⁸⁸. Oczywiście wymagany najwyższy stopień winy wchodził w grę

---

c. 8, X, I, 14: quia venire iuxta mandatum apostolicum contempserunt...”.

⁸³ C. 18, C. XXVII, qu. 1: „Qua in re si quis aliquo tibi ingenio temptaverit obsistendum...”; c. 3, C. III, qu. 5: „Si quis haec infringere temptaverit...”.

⁸⁴ C. 15, X, I, 6: „...et correctionem ecclesiasticam per contemptum eludunt...”; c. 8, X, I, 14: „...ut eos pro tanta pertinacia et contemptu apostolico...”. Także: c. 2, X, V, 27.

⁸⁵ C. 8, X, I, 14, zob. dop. 84-ty.

⁸⁶ C. 5, V, 9, Extravag. comm.: „Et si aliqui confessorum contra praesentem constitutionem quemquam absolvere aut excepta vota praedicta commutare attentaverint...”.

⁸⁷ C. 42, C. XXIII, qu. 5: „...et noluit vocanti episcopo consentire, et noluit eidem acquiescere, neque obedire, et prius et secundo vocanti...”; c. 15, X, I, 6: „...si commoniti noluerint a tam turpibus actibus revocari...”; c. 2, X, V, 27: „...et ipse per contemptum et superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere praesumpserit, et postea ab episcopo suo correptus in incoepa praesumptione perduraverit: ...”; c. 3, X, V, 27: „...nisi moniti sine dilatatione redierint... Dekret „Maxima cura”, c. I, n. 9, między innymi przyczynami pozwalającymi usunąć administracyjnie proboszcza podaje: „Inobedientia praeceptis Ordinarii post unam et alteram monitionem in re gravis momenti”.

⁸⁸ D e A n g e l i s Ph., *Praelectiones iuris canonici*, V, 360 nn., D/A n n i b a l e J., *Summula theologiae moralis*, 284, nn., n. 300 nn. B u c c e r o n i J., *Commentaria de censuris*, 9 nn. D e v o t i J., *Institutionum canonicarum libri IV*, IV, 134 nn., n. 156 nn. F e r r a r i s L., *Prompta bibliotheca*, II, 469 nn. H e i n e r F., *Die kirchlichen Censuren*, 1 nn. H i l a r i u s a S e x t e n, *Tractatus de censuris*, 1 nn. R e i f f e n s t u e l A., *Ius canonicum universum*, 1. I, t. 33, p. 366. S c h m a l z g r u e b e r F., *Ius ecclesiasticum universum*, t. 1, p. II, t. 33, n. 18.

tylko przy karach latae sententiae, bo kary ferendae sententiae mogły być nakładane także wtedy, gdy wina nie osiągnęła tego najwyższego stopnia.

Jest także w omawianych tu ustawach, jeden wprowadzie, ale wyraźny wypadek presumpcji winy u kapłana ⁸⁹.

Gdy chodzi o wybór i dostosowanie kary, to przełożony wymierzający karę nie może kierować się samowolą, ale musi to uczynić zgodnie z kanonami ⁹⁰. Ustawy przedkodeksowe podkreślają także wymagania prawa naturalnego, aby kara była proporcjonalna do winy, a także uwzględniała osobę sprawcy przestępstwa ⁹¹. Temu wymogowi czyniło zadość w sposób szczególny stosowanie innych kar do osób świeckich, a innych dla duchownych i zakonników ⁹². Także jako warunek sprawiedliwej kary ustawy wymagają uwzględnienia okoliczności towarzyszących przestępstwu nieposłuszeństwa ⁹³.

Oczywiście autorzy przedkodeksowi te zagadnienia omawiają nie tylko bardziej dokładnie, ale i systematycznie w części ogólnej o karach kościelnych ⁹⁴, lecz to właściwie nie należy już do omawianego tutaj tematu.

⁸⁹ C. 24, C. XII, qu. 2: „Celestinus vero presbyter qui contra pontificale iudicium supradictis communionem sacram ministrare praesumpsit, cum non potuerit ignorare sententiam proprii sacerdotis, ab officio protinus ecclesiastico repellatur...”.

⁹⁰ C. 6, D. XXIII: „Poena tamen iuxta ecclesiasticae consuetudinis morem inferenda est”; c. 10, C. XVIII, qu. 2: „...secundum personarum ordinationem subiaceant condemnationibus canonum...”; c. 2, V, 12, in VI-o: eosdem tamquam conspiratores ac coniuratores secundum sanctiones canonicas puniendos”.

⁹¹ C. 10, C. XVIII, qu. 2, zob. dop. 90-ty; c. 25, C. XI, qu. 1: „...in praesumptores iuxta personarum et ordinum qualitatem vindicetur” Decret „Maxima cura”, c. 18, § 1: „...secus iuxta prudens Ordinarii iudicium, pro gravitate culpae puniantur”.

⁹² Zob. 188/90.

⁹³ C. 4, X, V, 27: quatenus, rei veritate diligentius inquisita, si XL solummodo vel pauciores in his deliquisse constiterit, omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas. Si vero multitudinem magnam in hoc peccasse cognoveris, eos, quos magis causam delicti esse constiterit, perpetua depositione condemnes, et alios, qui non tantum deliquerunt, ab officio ad tempus suspendas...”.

⁹⁴ Zob. dop. 88-my.

R o z d z i a ł d r u g i

Kary za nieposłuszeństwo w Kodeksie prawa kanonicznego*a. Rodzaje kar*

Kary za zwykle nieposłuszeństwo ustanawia prawodawca kościelny w ostatnich słowach pierwszego paragrafu kanonu 2331: ⁹⁵ „odpowiednimi karami, nie wyłączając cenzur, stosownie do winy mają być ukarani” Kary za nieposłuszeństwo kwalifikowane zawiera drugi paragraf tegoż kanonu 2331, a mianowicie: „cenzurami lub innymi karami niech będą ukarani i pozbawieni godności, beneficjów lub innych urzędów, jeżeli są duchownymi, a głosu czynnego i biernego oraz urzędu, jeżeli są zakonnikami” ⁹⁶.

Między tymi dwoma paragrafami kanonu 2331, a ściślej mówiąc między zawartymi w nich sankcjami karnymi zachodzi wielkie podobieństwo. Przede wszystkim w obydwóch wypadkach prawodawca używa wyrazów nakazujących wymierzenie kary: „puniantur” ⁹⁷ i „coerceantur” ⁹⁸. Z tego wynika najpierw to, że Kodeks prawa kanonicznego nie przewiduje kar „latae sententiae”, a więc wszystkie kary czy to za nieposłuszeństwo zwykle, czy kwalifikowane są „ferendae sententiae” ⁹⁹.

Ponadto z takiego sposobu wyrażania się prawodawcy wynika także, że przełożony względnie sędzia ma obowiązek na-

⁹⁵ Kan. 2331 § 1: „...congruis poenis, censuris non exclusis, pro gravitate culpae puniantur”.

⁹⁶ Kan. 2331 § 2: „...censuris aliisve poenis coerceantur; et dignitatibus, beneficiis aliisve muneribus, si sint clerici; voce activa et passiva atque officio, si religiosi, priventur”.

⁹⁷ Kan. 2331 § 1.

⁹⁸ Kan. 2331 § 2.

⁹⁹ C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 377, n. 1931; C o c c h i G., *Commentarium in Codicem iuris canonici*, V, 262, n. 165; E i c h m a n n E., *Das Strafrecht des Codex Iuris Canonici*, 149; S o l e J. *De delictis et poenis*, 259, n. 354; V e r m e e r s c h A., C r e u s e n J., *Epitome iuris canonici*, III, n. 531.

łożyć karę, jak to wyraźnie nakazuje kanon 2223 § 3¹⁰⁰. Oczywiście sędzia może w tym wypadku korzystać także z uprawnień, jakie mu przyznaje prawodawca w tymże kanonie 2223 § 3 nn. 1, 2, 3, o czym będzie jeszcze mowa przy wymiarze kar.

Sankcje karne przewidziane przez Kodeks prawa kanonicznego za zwykle nieposłuszeństwo oraz pierwsza część sankcji karnych za nieposłuszeństwo kwalifikowane godzą się także i w tym, że nie zawierają kar ściśle określonych¹⁰¹, ale pozwalają przełożonemu względnie sędziemu nałożyć karę dowolną. Nie przeszkadza temu podobieństwu dalszy ciąg paragrafu drugiego zawierający określone kary dla duchownych i zakonników winnych przestępstwa nieposłuszeństwa kwalifikowanego, bo przełożony lub sędzia poza tymi sankcjami określonymi może jeszcze zastosować inne, gdyż na to pozwala mu zarówno tenże kanon 2331 § 2, jak też i kanon 2223 § 3, n. 3.

Porównując sformułowanie pierwszego paragrafu kanonu 2331 w tej części, w której zawiera on sankcje karne z odpowiadającą mu częścią paragrafu drugiego tegoż kanonu, zawierającą także nieokreślone kary, trzeba zauważyć, że lepiej jest ujęty w formułę słowną paragraf drugi. Zawiera on jasną i zwięzłą dyspozycję: „*censuris aliisque poenis coerceantur*” Natomiast paragraf pierwszy zawierający taki sam przepis niepotrzebnie dodaje wyrazy: „*congruis*” (*poenis*) i „*pro gravitate culpae*” (*puniantur*). Są to zbędne dodatki, gdyż to wynika z ogólnych zasad prawa karnego zawartych w kanonie 2218 § 1, które zresztą musi uwzględnić przełożony lub sędzia karę wymierzający na podstawie drugiego paragrafu kanonu 2331.

Między sankcją karną przewidzianą paragrafem pierwszym kanonu 2331 oraz pierwszą częścią sankcji karnych przewidzianych paragrafem drugim jest także i to podobieństwo, że w obydwóch wypadkach przełożony lub sędzia kościelny może stosować albo kary odwetowe, albo cenzury w zależności od swego uznania i okoliczności. Wprawdzie w pierwszym para-

---

¹⁰⁰ L i u z z i F. A., *De delictis contra auctoritates ecclesiasticas*, 30, n. 8, 33, n. 7.

¹⁰¹ L i u z z i F. A., dz. c., j. w.

grafie zdaje się prawodawca wysuwać na pierwsze miejsce kary odwetowe, a przeciwnie w paragrafie drugim pierwszeństwo przyznaje cenzurom, ale nie domaga się takiej kolejności wyraźnie i przełożony lub sędzia wymierzający karę może postąpić inaczej, jego roztropność powinna zdecydować o tym, która kara będzie bardziej skuteczna i pożyteczna.

Między pierwszym i drugim paragrafem kanonu 2331 zachodzi też mała różnica w stosunku do przewidzianych nimi sankcji karnych. Podczas gdy paragraf pierwszy przewiduje za zwykle nieposłuszeństwo tylko kary nieokreślone, to paragraf drugi za nieposłuszeństwo kwalifikowane przewiduje także kary określone, gdy chodzi o duchownych i zakonników winnych nieposłuszeństwa ¹⁰².

Różnica ta nie jest istotna, bo przełożony lub sędzia wymierzający karę za zwykle nieposłuszeństwo może także posłużyć się karami pozbawienia beneficjum ¹⁰³, godności lub urzędu na duchownych, a pozbawienia głosu czynnego lub biernego oraz urzędu na zakonników. Podobnie i w drugim wypadku tzn. za przestępstwo nieposłuszeństwa kwalifikowanego, aczkolwiek sędzia lub przełożony wobec duchownych i zakonników powinien zastosować kary określone w kanonie 2331 § 2, to jednak nie wyklucza możliwości zastosowania przez niego także kar nieokreślonych w stosunku do tychże duchownych lub zakonników. Może to uczynić zarówno jeden jak i drugi na podstawie kanonu 2331 § 2, co wynika ze spójnika „et” łączącego kary określone z nieokreślonymi w tym kanonie, a także na podstawie wyraźnego przepisu kanonu 2223 § 3, n. 3 ¹⁰⁴.

¹⁰² L i u z z i F. A., dz. c., 34.

¹⁰³ Za przestępstwo nieposłuszeństwa zwykłego mógłby przełożony zastosować karę pozbawienia beneficium ale tylko usuwalnego, gdyż karę pozbawienia beneficium nieusuwalnego można zastosować tylko w wypadkach prawem przewidzianych. Kan. 2299 § 1: „Si clericus beneficium inamovibile obtineat, eodem in poenam privari potest solum in casibus iure expressis; si amovibile, etiam ob alias rationabiles causas”.

¹⁰⁴ C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 377, n. 1932.

Reasumując zatem należy powiedzieć, że prawodawca zarówno za zwykłe nieposłuszeństwo, jak i za nieposłuszeństwo kwalifikowane nie przewiduje kar „*latae sententiae*”, ale nakazuje nałożenie kary. Sędzia lub przełożony w zasadzie ma obowiązek nałożyć karę i to karę dowolną tzn. nieokreśloną, ale dostosowaną do winy z tym, że za nieposłuszeństwo kwalifikowane duchownych lub zakonników powinien uwzględnić przewidziane na nich kary określone w paragrafie drugim kanonu 2331.

Ponieważ nie ma istotnej różnicy między postanowieniami prawodawcy w kanonie 2331 dotyczącymi sankcji karnych za nieposłuszeństwo kwalifikowane lub zwykłe — jak to wynika z dopiero co przedstawionego porównania — dlatego w dalszych rozważaniach o karach przewidzianych za te przestępstwa, nie będzie uwzględniany podział na kary za nieposłuszeństwo zwykłe i kary za nieposłuszeństwo kwalifikowane, ale wszystko będzie się odnosiło zarówno do jednych, jak i do drugich kar.

Prawodawca kościelny w kanonie 2331 nakazuje przełożonemu lub sędziemu nałożyć za nieposłuszeństwo karę dowolną, bądź to cenzurę, bądź też karę odwetową.

W prawie kanonicznym są tylko trzy cenzury, czyli kary poprawcze: ekskomunika¹⁰⁵, interdzykt¹⁰⁶ i suspenza¹⁰⁷ ze wszystkimi jej odmianami¹⁰⁸. Wśród kar odwetowych są takie, które

¹⁰⁵ Kan. 2255 § 1: „*Censurae sunt: 1-o Excommunicatio, 2-o Interdictum, 3-o Suspendio.* Kan. 2257 § 1.

¹⁰⁶ Kan. 2268.

¹⁰⁷ Kan. 2278.

¹⁰⁸ Kan. 2279. Jeżeli suspenza nie jest ogólna, to może być: ab officio, a beneficio, a iurisdictione, a divinis, ab ordinibus, a sacris ordinibus, a certo et definito ordine conferendo, a certo et definito ministerio, ab ordine pontificali, a pontificalibus.

¹⁰⁹ Kan. 2291: „*Poenae vindicativae quae omnes fideles pro delictorum gravitate afficere possunt, in Ecclesia praesertim sunt:*

1. *Interdictum locale et interdictum in communitatem seu collegium in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris;*
2. *Interdictum ab ingressu ecclesiae in perpetuum vel ad tempus praefinitum vel ad beneplacitum Superioris;*

mogą być stosowane do wszystkich wiernych¹⁰⁹ oraz kary specjalne, przewidziane tylko dla duchownych¹¹⁰.

Z pośród tych kar sędzia powinien odpowiednią wybrać i zaaplikować, natomiast przełożony kościelny obdarzony jurysdykcją zgodnie z kanonem 2220 § 1 mógłby w poszczególnym wypadku jeszcze inną karę ustanowić i nałożyć. To sa-

3. Poenalis translatio vel suppressio sedis episcopalis vel paroecialis;
4. Infamia iuris;
5. Privatio sepulturae ecclesiasticae, ad normam can. 1240 § 1;
6. Privatio sacramentalium;
7. Privatio vel suspensio ad tempus pensionis quae ab Ecclesia vel ex bonis Ecclesiae solvitur, vel alius iuris seu privilegii ecclesiastici;
8. Remotio ab actibus legitimis ecclesiasticis exercendis;
9. Inhabilitas ad gratias ecclesiasticas aut munia in Ecclesia quae statum clericalem non requirunt, vel ad gradus academicos auctoritate ecclesiastica consequendos;
10. Privatio vel suspensio ad tempus muneris, facultatis vel gratiae iam obtentae;
11. Privatio iuris praecedentiae vel vocis activae et passivae vel iuris ferendi titulos honoris, vestem, insignia, quae Ecclesia concessit;
12. Mulcta pecuniaria.

¹¹⁰ Kan. 2298: „Poenae vindicativae quae clericis tantum applicantur sunt:

1. Prohibitio exercendi sacrum ministerium praeterquam in certa ecclesia;
2. Suspensio in perpetuum vel ad tempus, vel ad beneplacitum superioris;
3. Translatio poenalis ab officio vel beneficio obtento ad inferius;
4. Privatio alicuius iuris cum beneficio vel officio coniuncti;
5. Inhabilitas ad omnes vel ad aliquot dignitates, officia, beneficia aliave munera propria clericorum;
6. Privatio poenalis beneficii vel officii cum vel sine pensione;
7. Prohibitio commorandi in certo loco vel territorio;
8. Praescriptio commorandi in certo loco vel territorio;
9. Privatio ad tempus habitus ecclesiastici;
10. Depositio;
11. Privatio perpetua habitus ecclesiastici;
12. Degradatio.

Należy jednak dodać, że za przestępstwo nieposłuszeństwa czy to zwykłego, czy kwalifikowanego nie mogą być nałożone ostatnie trzy kary: depositio — kan. 2303 § 3, privatio perpetua habitus ecclesiastici — kan. 2304 § 1, degradatio — kan. 2305 § 2.

mo wynika z kanonu 2291 ze słowa: „praesertim”¹¹¹. Przełożony zakonny poza prawem powszechnym musi jeszcze zachować reguły i konstytucje swego zakonu¹¹². Gdyby sędzia względnie przełożony wymierzający karę korzystał z uprawnień przyznanych mu kanonem 2223 § 3, n. 3, wtedy może zająć potrzeba zastosowania środków karnych¹¹³ albo pokuty w różnych jej odmianach¹¹⁴.

b. Warunki wymagane do nałożenia kar za nieposłuszeństwo

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje za przestępstwo nieposłuszeństwa kary odwetowe i cenzury. Ponieważ sam prawodawca kościelny domaga się innych warunków upoważniających do nałożenia kar odwetowych, a innych do nałożenia cenzur, dlatego będą one rozpatrzone oddzielnie.

¹¹¹ Kan. 2220 § 1: „Qui pollent potestate leges ferendi vel praecepta imponendi, possunt quoque legi vel praecepto poenas adnectere; qui iudiciali tantum, possunt solummodo poenas, legitime statutas, ad normam iuris applicare. Kan. 2291: „Poenae vindicativae in Ecclesia praesertim sunt...”.

¹¹² Kan. 501 § 1: „Superiores et Capitula, ad normam constitutionum et iuris communis, potestatem habent dominativam in subditos; in religione autem clericali exempta, habent iurisdictionem ecclesiasticam tam pro foro interno, quam pro externo”. § 3: „Abbas Primas et Superior Congregationis monasticae non habent omnem potestatem et iurisdictionem quam ius commune tribuit Superioribus maioribus, sed eorum potestas et iurisdictionis desumenda est ex propriis constitutionibus et ex peculiaribus Sanctae Sedis decretis, firmo praescripto canon. 655, 1594 § 4”.

¹¹³ Kan. 2306: „Remedia poenalia sunt: 1. monitio, 2. correptio, 3. praeceptum, 4. vigilantia”.

¹¹⁴ Kan. 2313 § 1: „Praecipuae poenitentiae sunt praecepta:

1. Recitandi determinatas preces;
2. Peragendi piam aliquam peregrinationem vel alia pietatis opera;
3. Servandi peculiare ieiunium;
4. Erogandi eleemosynas in pios usus;
5. Peragendi exercitia spiritualia in pia aut religiosa domo per aliquot dies.

1. Warunki wymagane do nałożenia kar odwetowych

Kodeks prawa kanonicznego wyraźnie postanawia, że nie można zastosować żadnej sankcji karnej dokąd nie zostanie stwierdzone, że przestępstwo zostało popełnione, a skarga o wymiar kary za to przestępstwo nie uległa jeszcze przedawnieniu¹¹⁵. Aby więc przełożony względnie sędzia kościelny mógł karać nieposłuszeństwo władzy kościelnej karami odwetowymi, musi być pewny dwóch rzeczy: najpierw, że nieposłuszeństwo w rzeczywistości miało miejsce, a następnie, że fakt ten nie uległ jeszcze przedawnieniu, czy raczej dokładnie mówiąc nie przedawniła się jeszcze skarga o wymiar kary za to nieposłuszeństwo. A zatem przełożony względnie sędzia musi najpierw stwierdzić fakt nieposłuszeństwa władzy kościelnej i to tak w jego elemencie przedmiotowym, jak też i podmiotowym. Jeżeli obiektywnie zostało stwierdzone, że np. miała miejsce zmowa przeciw władzy kościelnej, ale nie dowiedziono komuś udziału w tej zmowie mimo podejrzeń za tym przemawiających, nie można by go ukarać karami odwetowymi. I przeciwnie, może być dobrze znane czyjeś buntownicze nastawienie do władzy i zła jego wola, ale gdy braknie uzewnętrznienia tego w jakiegokolwiek formie, także nie można do niego zastosować kar odwetowych.

Drugi warunek jaki stawia prawodawca przed nałożeniem kary dotyczy przedawnienia skargi o wymiar kary. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu prawa kanonicznego skarga o wymiar kary za przestępstwo nieposłuszeństwa przedawnia się po upływie trzech lat¹¹⁶. Jeżeli więc od nieposłuszeństwa upłynęło już trzy lata, to przełożony lub sędzia nie może już za nie wymierzyć kary, chyba tylko na podstawie kanonu 222 § 2 tzn. nie dopuścić do święceń, albo zabronić ich wykonywa-

---

¹¹⁵ Kan. 2233 § 1: „Nulla poena infligi potest, nisi certo constet delictum commissum fuisse et non esse legitime praescriptum”.

¹¹⁶ Kan. 1703: „Firmo praescripto can. 1555 § 1 de delictis Sacrae Congregationis S. Officii reservatis, tempus utile ad actionem criminalem proponendam est trienium...”.

nia o ile to wywołało by zgorszenie. Jednak te zarządzenia w myśl Kodeksu prawa kanonicznego nie mają charakteru kary¹¹⁷. Dodać tu jeszcze należy, że prowokacja do nieposłuszeństwa dokonywa się właściwie w pewnym czasie i kończy się, stanowi tzw. *delictum instantaneum*, dlatego przedawnienie zaczyna biec z chwilą dokonanej prowokacji i niezależnie od jej skuteczności w późniejszym czasie. Natomiast zmowa przeciw władzy kościelnej, a także zwykle nieposłuszeństwo wobec niej, są przestępstwami ciągłymi, tzw. *delictum successivum seu permanens*, i ich przedawnienie zaczyna biec dopiero po ustaniu samego przestępstwa, a więc po wycofaniu się ze zmywy lub jej rozwiązaniu, albo po ustąpieniu uporów w nieposłuszeństwie¹¹⁸.

2. Warunki wymagane do wymierzenia kar poprawczych

Do nałożenia cenzur czyli kar poprawczych prawodawca kościelny domaga się specjalnych warunków, a mianowicie: przestępstwo musi być zewnętrzne, wielkie, dokonane i złączone z uporem¹¹⁹. A zatem, aby przełożony lub sędzia kościelny mógł nałożyć cenzurę za nieposłuszeństwo władzy kościelnej, musi najpierw stwierdzić, że wszystkie wymienione wymagania prawodawcy zostały w danym wypadku zrealizowane.

A więc najpierw nieposłuszeństwo mające być ukarane cenzurą musi być uzewnętrznione. Warunek ten należy do istot-

¹¹⁷ Kan. 2222 § 2: „Pariter idem legitimus Superior, licet probabile tantum sit delictum fuisse commissum, aut delicti certe commissi poenalis actio praescripta sit, non solum ius, sed etiam officium habet non promovendi clericum de cuius idoneitate non constat, et, ad scandalum evitandum, prohibendi clerico exercitium sacri ministerii aut etiam eundem ab officio, ad normam iuris, amovendi; quae omnia in casu non habent rationem poenae”.

¹¹⁸ Kan. 1705 § 1: „Praescriptio in contentiosis currit ex quo actio primum potuit iure proponi; in criminalibus, a die patrati delicti”. § 2: „Si delictum habeat tractum, ut vocant, successivum, non currit praescriptio, nisi a die qua delicti tractus cessaverit”.

¹¹⁹ Kan. 2242 § 1: „Censura punitur tantummodo delictum externum, grave, consummatum, cum contumacia coniunctum”.

nych składników każdego przestępstwa¹²⁰ i właściwie tutaj niepotrzebnie jest powtarzany. Zarówno nieposłuszeństwo zwykle, jak i kwalifikowane dopiero wtedy staje się przestępstwem, kiedy jest uzewnętrznione, jak to było dokładnie omówione w pierwszej części. Za same myśli prawodawca kościelny nie chce karać w myśl zasady: „de internis non iudicat pretor” i „cogitationis poenam nemo patitur”. Należy tu dla uniknięcia nieporozumienia jeszcze raz zaznaczyć, że zewnętrzne nie znaczy jawne, czy publiczne, owszem przestępstwo może być tajne, ale musi wyjść poza świat myśli i pragnień. Aby mogło być karane cenzurą nieposłuszeństwo musi być dalej wielkie, ciężkie — *gravis* i to zarówno od strony obiektywnej, jak i subiektywnej. A zatem musi być i wina nieposłusznego wielka i sprawa, do której nieposłuszeństwo się odnosi, ważna. Oczywiście wielkie znaczenie mogą tu odegrać okoliczności, dzięki którym nawet drobne sprawy mogą być podstawą do wielkich wykroczeń np. z racji zgorszenia, szkody dusz itp.

Przy przestępstwie zwykłego nieposłuszeństwa sam prawodawca zaznaczył, że wina nieposłusznego musi być nie tylko wielka, ale nawet jej stopień najwyższy, o czym świadczy słowo „*pertinaciter*”¹²¹. Nie ma tego tak wyraźnie przy przestępstwie nieposłuszeństwa kwalifikowanego, ale, że i tam musi być wina ciężka wynika z ogólnych zasad prawa karnego. Przestępstwo musi być moralnie poczytalne sprawcy¹²², ale gdy u niego nie było winy ciężkiej, to prawodawca nie pozwala go karać żadnymi karami¹²³.

Domaga się także prawodawca, aby przestępstwo, które ma być karane cenzurą, było dokonane. Ponieważ przestępstwo

¹²⁰ Kan. 2195 § 1: „*Nomine delicti, iure ecclesiastico, intelligitur externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata*”.

¹²¹ Kan. 2331 § 1.

¹²² Kan. 2195 § 1, zob. dop. 120.

¹²³ Kan. 2218 § 2: „*Non solum quae ab omni imputabilitate excusant sed etiam quae a gravi, excusant pariter a qualibet poena tum latae tum ferendae sententiae etiam in foro externo, si pro foro externo excusatio evincatur*”.

nieposłuszeństwa i to zarówno zwykłego, jak i kwalifikowanego traktuje prawodawca jako przestępstwa formalne¹²⁴, przeto stają się one dokonanymi z chwilą uzewnętrznienia złego zamiaru, niezależnie od skutków, jakie potem wynikły.

A więc przełożony lub sędzia może zastosować cenzurę po stwierdzeniu uporczywego nieposłuszeństwa, czy faktu zawinionej prowokacji do nieposłuszeństwa, ewentualnie zmowy przeciw władzy kościelnej, choćby to nieposłuszeństwo nie spowodowało żadnych następstw, choćby sprowokowany ostatecznie nie wykonał swego postanowienia choćby zмова przeciw władzy kościelnej była bezskuteczna.

Wreszcie, żeby przełożony mógł za nieposłuszeństwo zastosować kary poprawcze, musi stwierdzić u winnego upór. Sam prawodawca wyraźnie określa kogo należy uważać za upornego. Gdy chodzi o kary *ferendae sententiae*, a więc o te, które mają zastosowanie przy przestępstwie nieposłuszeństwa, to upornym jest ten, kto mimo zastosowanych zgodnie z ustawą upomnień, nie zrywa z przestępstwem, albo po dokonaniu tegoż nie okazuje wystarczającego żalu złączonego z wynagro-

¹²⁴ Innego zdania jest Ciprotti, gdy chodzi o nieposłuszeństwo zwykłe, ale nie podaje żadnego uzasadnienia: „*Delictum est formale vel materiale, iuxta naturam praecepti vel prohibitionis; consummatio igitur, frustratio et conatus, in singulis casibus perpendenda sunt*”. C i p r o t t i P., *De consummatione delictorum attento eorum elemento obiectivo in iure canonico*, I, 49. Opinię Ciprotti'ego odrzuca także Liuzzi i twierdzi, że przestępstwo nieposłuszeństwa jest zawsze formalne: „*Crimen est formale, quia sola inobedientia independenter ab eiusdem effectu, perficitur, ideoque frustrationem non admittit. ...*„Ciprotti (46) — pomyłona strona, bo u Ciprotti'ego jest to na stronie 49 — *autumat delictum esse formale vel materiale secundum naturam praecepti vel prohibitionis; sed ratio huiusmodi sententiae bene non intelligitur. Substantia enim delicti — quae in mera inobedientia consistit, independenter ab effectu quem inobediens prosequi studet — pro diversitate casuum mutare non videtur*”. L i u z z i F. A., *De delictis contra auctoritates ecclesiasticas*, 29, n. 6, oraz dopisek 42.

dzeniem szkody wyrządzonej i naprawieniem zgorszenia wywołanego czynem ¹²⁵.

Upomnienia, o których tu mowa, muszą być kanoniczne, a nie ojcowskie tylko, a więc albo na piśmie, albo wobec notariusza lub dwóch świadków ¹²⁶. Kodeks prawa kanonicznego nie wymaga dwu- lub trzykrotnego upomnienia, wystarczy zatem jedno.

Aplikując te ogólne dyrektywy prawodawcy do omawianego tutaj nieposłuszeństwa, trzeba powiedzieć, że przełożony kościelny względnie sędzia zanim wymierzy za nie karę poprawczą, powinien winnego upomnieć i zagrozić mu cenzurą. Upomnienia powinien dokonać pisemnie z zachowaniem w aktach odpisu tego upomnienia i poświadczenia jego odbioru, albo może to zrobić ustnie wobec notariusza lub dwóch świadków, także z zachowaniem protokołu w aktach. Dopiero kiedy to upomnienie będzie nieskuteczne, może nałożyć na nieposłusznego cenzurę. Jeżeli ten, kto dopuścił się nieposłuszeństwa żałował potem tego i wynagrodził w miarę możliwości zło wyrządzone oraz dane zgorszenie naprawił, nie może już być ukarany cenzurą ¹²⁷. Sąd jednak o zaistnieniu tych warunków należy do przełożonego, a ponadto ten może zastosować w tym wypadku kary odwetowe jeżeli uzna to jeszcze za słuszne ¹²⁸.

Prawodawca wyraża się ogólnie „ceensuris” ¹²⁹, a więc zasadniczo wszystkie trzy cenzury tzn. ekskomunikę, interdikt

¹²⁵ Kan. 2242 § 2: „Si agatur de censuris ferendae sententiae, contumax est qui, non obstantibus monitionibus de quibus in can. 2233 § 2, a delicto non desistit vel patrati delicti poenitentiam cum debita damnorum et scandali reparatione agere detrectat”.

¹²⁶ Kan. 2309 § 2: „Correptio vel monitio publica fiat coram notario aut duobus testibus, vel per epistolam ita tamen ut de receptione et tenore epistolae ex aliquo documento constet”.

¹²⁷ Kan. 2242 § 3: „Contumaciam desiisse dicendum est, cum reum vere delicti commissi poenituerit et simul ipse congruam satisfactionem pro damnis et scandalo dederit aut saltem serio promiserit”.

¹²⁸ Kan. 2242 § 3: „...iudicare autem utrum poenitentia vera sit, satisfactio congrua aut eiusdem promissio seria, necne, illius est, a quo censurae absolutio petitur”

¹²⁹ Kan. 2331 § 1 i § 2.

i suspenzę mógłby zastosować przełożony kościelny dla ukarania nieposłusznych. Powinien on jednak pamiętać o upomnieniu najwyższego prawodawcy, by cenzurami, a zwłaszcza ekskomuniką, posługiwać się bardzo roztropnie i oględnie¹³⁰.

Kanon 2242 § 1 ma jeszcze uwagę, że cenzurę można nałożyć także przestępcy nieznanemu¹³¹. Oczywiście musi on być pewny i zdeterminowany, aczkolwiek przełożonemu wymierzającemu karę nieznanemu np. zabójca, który nie został ujęty ani poznany. Chociaż kanon wyraźnie nie zaznacza, że odnosi się to do cenzur latae sententiae, wynika to jednak z paragrafu drugiego tegoż kanonu 2242, gdzie jest mowa o uporze¹³². A ponieważ kanon 2331 nie przewiduje kar latae sententiae, a więc przepis powyższy nie będzie miał tutaj zastosowania.

c. Wymiar kar za nieposłuszeństwo

Kodeks prawa kanonicznego przewiduje podwójny wymiar kar: albo na drodze sądowej po przeprowadzeniu procesu, albo w drodze administracyjnej — dekretem kompetentnego przełożonego¹³³. Jakie kary można wymierzyć drogą administracyjną, a które należy nałożyć wyrokiem sądowym, nie jest

¹³⁰ Kan. 2241 § 2: „Censurae praesertim latae sententiae, maxime excommunicatio, ne infligantur, nisi sobrie et magna cum circumspetione”.

¹³¹ Kan. 2242 § 1: potest autem ferri censura etiam in delinquentes ignotos”.

¹³² Kan. 2242 § 2: „Si agatur de censuris ferendae sententiae, contumax est qui, non obstantibus monitionibus a delicto non desistit vel patrati delicti poenitentiam cum debita damnorum et scandali reparatione agere detrectat. ”.

¹³³ Kan. 2225: „Si poena declaretur vel infligatur per sententiam iudicalem, serventur canonum praescripta circa sententiae pronuntiationem; si vero poena latae vel ferendae sententiae inflicta sit ad modum praecepti particularis, scripto aut coram duobus testibus ordinarie declaretur vel irrogetur, indicatis poenae causis, salvo praescripto can. 2193. Kan. 1933 § 1: „Delicta quae cadunt sub criminali iudicio sunt delicta publica”. § 4: „Poenitentia, remedium poenale, excommunicatio, suspensio, interdictum, dummodo delictum certum sit, infligi possunt etiam per modum praecepti extra iudicium”.

jasno powiedziane w Kodeksie i to wywołało liczne dyskusje i spowodowało powstanie różnych teorii¹³⁴.

W odniesieniu do kar za nieposłuszeństwo władzy duchownej trzeba powiedzieć, że jedynie kara określona dla duchownych za nieposłuszeństwo kwalifikowane, a mianowicie: pozbawienie beneficjum, gdyby chodziło o beneficjum nieusuwalne, wymaga przeprowadzenia procesu karnego i trójosobowego składu sędziowskiego¹³⁵. A ponieważ kary: depozycji, pozbawienia na zawsze stroju duchownego oraz degradacji, które wymagają procesu karnego, nie mogą być nałożone za przestępstwo nieposłuszeństwa¹³⁶, przeto należy stwierdzić, że wszystkie inne kary zarówno odwetowe, jak i poprawcze mogą być nałożone w danym wypadku tak przez sędziego kościelnego na drodze sądowej, jak i przez przełożonego odpowiedniego w drodze administracyjnej. Do takiego wniosku upoważniają kanony 2225 i 1933 § 4¹³⁷

Oczywiście w jednym i drugim wypadku muszą być zachowane odnośne postanowienia prawa kanonicznego. A więc sędzia musi być kompetentny do rozpatrywania tej sprawy. W wypadku nieposłuszeństwa władzy kościelnej kompetencja sędziego może mieć trzy zasadnicze źródła, a mianowicie: zamieszkanie stałe lub czasowe nieposłusznego¹³⁸, aktualny po-

---

¹³⁴ M y r c h a M. A., *Administracyjny wymiar kar w Kościele*, Polonia Sacra, VIII (1956), 125 nn.

¹³⁵ Kan. 1576 § 1: „Reprobata contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio: 1-o Causae criminales in quibus res est de privatione beneficii inamovibilis aut de irroganda vel declaranda excommunicatione, tribunali collegiali trium iudicum reservantur”.

¹³⁶ Wynika to z zestawienia kanonów 2303 §2, 2304, 2305 § 2, które postanawiają, że kary: depozycji, pozbawienia na zawsze stroju duchownego i degradacji mogą być wymierzone tylko w wypadkach prawem przewidzianych, oraz kanonu 2331, który tych kar nie przewiduje.

¹³⁷ Zob. dop. 133.

¹³⁸ Kan. 1561 § 1: „Ratione domicilii vel quasi-domicilii quilibet conveniri potest coram Ordinario loci”.

byt, gdy chodzi o bezdomnego winnego tego przestępstwa¹³⁹ oraz miejsce popełnienia przestępstwa nieposłuszeństwa¹⁴⁰.

Nie można także i o tym zapomnieć, że w sądzie mogą być rozpatrywane tylko publiczne wypadki nieposłuszeństwa władzy kościelnej¹⁴¹. Ponadto sędzia ma zachować wszystkie przepisy odnoszące się do procesu karnego w szczególności¹⁴² oraz całą procedurę przewidzianą w pierwszej części czwartej księgi Kodeksu prawa kanonicznego¹⁴³.

Jeżeli przełożony ma wymierzyć karę administracyjnie, to prawodawca domaga się — i to nie do ważności kary, a najwyżej dla celów dowodowych — aby uczynił to na piśmie, albo wobec dwóch świadków, podając w obydwóch wypadkach racje, dla których karę wymierza¹⁴⁴.

Zarówno przełożony, jak i sędzia kościelny wymierzający karę za nieposłuszeństwo władzy duchownej, może korzystać z uprawnień przyznanych im kanonem 2223 § 3. Z reguły winni oni karę za nieposłuszeństwo nałożyć, bo taka jest wola prawodawcy¹⁴⁵. Zgodnie jednak ze swoim sumieniem i roztropnością mogą wymiar kary odłożyć na czas późniejszy, jeżeli z natychmiastowego ukarania nieposłusznego powstało by większe zło¹⁴⁶. Wypadek taki może mieć miejsce zwłaszcza

¹³⁹ Kan. 1563: „Vagus proprium forum habet in loco ubi actu commoratur, religiosus in loco domus suae”.

¹⁴⁰ Kan. 1566: „Ratione delicti reus forum sortitur in loco patrat delicti”.

¹⁴¹ Kan. 1933 § 1.

¹⁴² Kanony 1934—1958.

¹⁴³ Kan. 1959: „In reliquis servantur regulae in Sectione Prima huius libri traditae et in inflictione poenarum sanctiones in Libro Quinto statutae”.

¹⁴⁴ Kan. 2225, zob. dop. 133.

¹⁴⁵ Kan. 2223 § 3: „Si vero lex utatur verbis praeceptivis, ordinarie poena infligenda est” L i u z z i F. A., *De delictis contra auctoritates ecclesiasticas*, 30, n. 8.

¹⁴⁶ Kan. 2223 § 3: „...conscientiae et prudentiae iudicis vel Superioris committitur: 1-o Poenae applicationem ad tempus magis opportunum differre, si ex praepropera rei punitione maiora mala eventura praevideantur”.

tam, gdzie Kościół nie ma pełnej swobody działania i różne czynniki postronne mogą utrudnić egzekwowanie nałożonej kary.

Wolno też przełożonemu lub sędziemu zupełnie powstrzymać się od nałożenia kary, jeżeli nieposłuszny wyzywał się uporu, odstąpił od dalszej realizacji przestępstwa np. przy zmo- wie, żałował swego czynu i poprawił się, oraz naprawił wywo- łane swym zachowaniem zgorzenie¹⁴⁷. I ten wypadek może mieć miejsce przy przestępstwie zarówno nieposłuszeństwa zwykłego, jak i kwalifikowanego, zwłaszcza tam, gdzie były one tajne tylko, albo zgorzenia nimi wywołane były nie- wielkie.

Wolno wreszcie przełożonemu lub sędziemu określoną karę pozbawienia godności, beneficjum i urzędu dla duchownych, a pozbawienia głosu czynnego i biernego oraz urzędu dla za- konników¹⁴⁸ złagodzić lub zamienić na środek karny względ- nie pokutę, jeżeli zaistniała jakaś okoliczność zmniejszająca znacznie winę nieposłusznego, albo nastąpiła już jego popra- wa, a przełożony uzna za wskazane zastosowanie jakiejś zła- godzonej kary¹⁴⁹.

Wypadek taki może także mieć zastosowanie zwłaszcza tam, gdzie w przestępstwie nieposłuszeństwa brało udział wielu i możliwa była prowokacja jednych przez drugich, albo presja moralna lub fizyczna, jak to było dokładnie omówione w czę- ści pierwszej.

---

¹⁴⁷ Kan. 2223 §3: „sed conscientiae et prudentiae iudicis vel Superioris committitur: 2-o A poena infligenda abstinere, si reus perfecte fuerit emendatus, et scandalum reparaverit, aut sufficienter punitus sit vel puniendus praevideatur poenis auctoritate civili sancitis”.

¹⁴⁸ Kan. 2331 § 2.

¹⁴⁹ Kan. 2223 § 3: „. conscientiae et prudentiae iudicis vel Su- perioris committitur: 3-o Poenam determinatam temperare vel loco ipius aliquod remedium poenale adhibere aut aliquam poenitentiam iniungere, si detur circumstantia imputabilitatem notabiliter minuens, vel habeatur quidem rei emendatio aut inflictata a civili auctoritate castigatio, sed iudex vel Superior opportunam praeterea ducat mitio- rem aliquam punctionem”.

Prawodawca kościelny pozwala także przełożonemu lub sędziemu powstrzymać się od nałożenia kary lub karę zmniejszyć w wypadku ukarania winnego przez władzę świecką¹⁵⁰, co w odniesieniu do przestępstwa nieposłuszeństwa chyba nie może mieć zastosowania. Trudno było by dziś znaleźć taką władzę świecką, która karałaby za nieposłuszeństwo władzy duchownej, ale teoretycznie nie jest wykluczone to całkowicie i w ewentualnym wypadku sędzia powinienby i to uwzględnić.

W wyjątkowych okolicznościach wymagających tego, sędzia lub przełożony mogliby tę określoną karę przewidzianą dla duchownych i zakonników nieposłusznych władzy kościelnej, zwiększyć dodając do niej jeszcze inną karę lub środek karny, albo pokutę¹⁵¹.

Przy wymiarze kary za nieposłuszeństwo sędzia oraz przełożony powinni mieć przed oczyma nie tylko uwagi soboru trydenckiego, które powtarza kanon 2214, a odnoszące się do władzy karania w ogólności, ale także postanowienia kanonu 2218 § 1, domagające się zachowania proporcji między winą i karą¹⁵² oraz uwzględnienia wszystkich okoliczności zarówno zwiększających, jak i zmniejszających winę przestępcy¹⁵³.

Pomijając już okoliczności obiektywne i subiektywne wpływające na zaistnienie przestępstwa nieposłuszeństwa i jego wielkość, tu należy podkreślić zgorzenie wywołane nieposłuszeństwem władzy duchownej, oraz zło wyrządzone nim Kościołowi jako społeczności. Nie należy też pomijać takich okoliczności jak wiek, wykształcenie, wychowanie, godność osoby dopuszczającej się przestępstwa¹⁵⁴, zachowanie się po dokona-

¹⁵⁰ Kan. 2223 § 3, nn. 2 i 3, zob. dop. 147 i 149.

¹⁵¹ Kan. 2223 § 1: „In poenis applicandis iudex nequit poenam determinatam augere, nisi extraordinaria adiuncta aggravantia id exigant”.

¹⁵² E i c h m a n n E., *Das Strafrecht des Codex Iuris Canonici*, 149; W e r n z F. — V i d a l P., *Ius canonicum*, VII, 504, n. 444.

¹⁵³ L i u z z i F. A., *De delictis contra auctoritates ecclesiasticas*, 30, n. 8.

¹⁵⁴ C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 377, n. 1931.

niu przestępstwa itp.¹⁵⁵. Prawodawca nakazuje temu, kto będzie wymierzał karę uwzględnić jeszcze inne okoliczności, o ile towarzyszyłyby przestępstwu i od nich uzależnić wielkość kary¹⁵⁶.

d. Zwolnienie z kar za nieposłuszeństwo

Dla całości omawianego zagadnienia wypada jeszcze zastanowić się nad zwolnieniem z kar wymierzonych za nieposłuszeństwo władzy duchownej. Oczywiście nie ma potrzeby omawiania tu wygaśnięcia kary przez śmierć ukaranego, lub przez odcierpienie przez niego nałożonej mu kary. Podobnie nie ma potrzeby mówić tu o retorsji¹⁵⁷, która przy przestępstwie nieposłuszeństwa nie może mieć zastosowania, ani o czynnym żalu, o którym prawodawca kościelny nic wyraźnego nie postanawia, a także przepis kanonu 2213 § 3 nie może mieć tutaj zastosowania¹⁵⁸.

Zostaje zatem do rozpatrzenia przedawnienie i darowanie kary. Chodzi tutaj o przedawnienie wykonania kary już nałożonej, a nie o przedawnienie skargi o wymiar kary, bo to było już omówione przy warunkach wymaganych przez prawodawcę do wymiaru kary. Z zestawienia kanonów 2240 oraz 1703 wynika, że przedawnienie wymiaru kary nałożonej za przestępstwo nieposłuszeństwa władzy kościelnej następuje po trzech latach¹⁵⁹.

Ponieważ prawodawca nie wymaga żadnych innych warunków poza upływem czasu¹⁶⁰, przeto niezależnie od tego, czy

¹⁵⁵ Liuzzi F. A., De delictis contra auctoritates ecclesiasticas, 40, n. 7.

¹⁵⁶ Kan. 2218 §1: „...quare attendi debent aliaque similia”.

¹⁵⁷ Kan. 2218 § 3: „Mutua iniuria compensatur, nisi una pars propter maiorem iniuriae ab eadem illatae gravitatem damnari debeat, deminuta, si casus ferat, poena”.

¹⁵⁸ Kan. 2213 § 3: „Ab omni imputabilitate liberatur qui sponte ab incepta delicti executione destiterit, si nul'um ex conatu damnium aut scandalum ortum sit”.

¹⁵⁹ Kan. 2240: „Ad praescriptionem actionis poenalis quod attinet, servetur dispositio can 1703”. Kan. 1703: „tempus utile ad actionem criminalem proponendam est triennium...”.

¹⁶⁰ Kan. 1703, zob. dop. 159.

sam przełożony zaniedbał egzekwowanie kary, czy winny nieposłuszeństwa uniemożliwił to wykonanie przez trzy lata, po upływie tego czasu jest on automatycznie wolny od zachowania nałożonej mu kary. Może jednak przełożony zastosować do niego kanon 2222 § 2¹⁶¹, ale to nie będzie miało już charakteru kary.

Oczywiście może być mowa o przedawnieniu tylko kar odwetowych wymierzonych za nieposłuszeństwo, bo kary poprawcze obowiązują od chwili ich nałożenia i przedawnić się nie mogą¹⁶².

Darowanie kary w prawie kanonicznym dokonuje się przez absolucję, gdy chodzi o cenzury, a przez dyspensę, gdy chodzi o kary odwetowe¹⁶³. Różnica między tymi formami zwalniania od kar jest duża i warto ją tu przytoczyć, gdyż w odniesieniu do przestępstwa nieposłuszeństwa mają zastosowanie zarówno kary odwetowe, jak i poprawcze. Dyspenza jest prawem łaski, jest przeciw prawu i dlatego podlega ścisłej interpretacji, a od odmownej decyzji przełożonego nie ma ani apelacji, ani odwołania do wyższego przełożonego. Absolucja natomiast jest obowiązkiem sprawiedliwości, jest zgodna z prawem i dlatego może być szeroko interpretowana, a w wypadku odmowy przysługuje pokrzywdzonemu prawo apelacji lub rekursu do wyższej instancji¹⁶⁴.

Zwolnienie z kary czy to przez dyspensę, czy przez absolucję, prawodawca kościelny zastrzega temu, kto karę nałożył,

¹⁶¹ Może nie dopuścić do święceń, albo zabronić wykonywania już przyjętych, czy nawet zwolnić z urzędu, gdyby to wywołało zgorzenie.

¹⁶² Kan. 2243 § 1: „Censurae inflictiae per sententiam iudiciale, statim ac latae fuerint, executionem secumferunt, nec ab eius datur appellatio, nisi in devolutivo; item a censuris ad modum praecepti inflictis datur recursus, sed in devolutivo tantum”.

¹⁶³ Kan. 2236 § 1: „Remissio poenae sive per absolutionem, si agatur de censuris, sive per dispensationem, si de poenis vindicativis, concedi tantum potest ab eo qui poenam tulit, vel ab eius competente Superiore aut successore, vel ab eo cui haec potestas commissa est”.

¹⁶⁴ Kan. 2236, 2248, 86.

¹⁶⁵ Kan. 2236 § 1, zob. dop. 163.

jego przełożonemu i następcy, a także temu, kto otrzymał do tego specjalne upoważnienie ¹⁶⁵.

Aplikując te ogólne postanowienia Kodeksu do kar za przestępstwo nieposłuszeństwa trzeba najpierw podkreślić, że rola sędziego kończy się z chwilą uprawomocnienia się wyroku przez niego wydanego i przy darowaniu kary już nałożonej sędzia nic uczynić nie może ¹⁶⁶.

Kto za swe nieposłuszeństwo został ukarany cenzurą, a pozbył się uporą, ma prawo do absolucji, która jest jedynym sposobem uwolnienia się z kar poprawczych. Może więc i powinien zwrócić się do przełożonego, który tę cenzurę nałożył; albo do jego zwierzchnika lub następcy, względnie do obdarzonego odpowiednią władzą np. wikariusza generalnego, penitencjarza, dziekana itp. ¹⁶⁷ i prosić o zwolnienie z cenzury. W wypadku nieuwzględnienia jego prośby może odwołać się do wyższego przełożonego, czy apelować do wyższej instancji ¹⁶⁸.

Absolucja winna być dokonana tak dla zakresu wewnętrznego, jak i zewnętrznego, ta ostatnia obejmuje pierwszą, ale nieodwrotnie ¹⁶⁹.

Przełożony zwalniający z cenzury może jednak, o ile to uzna za słuszne, nałożyć jeszcze jakąś karę odwetową ¹⁷⁰. Ma tu także zastosowanie kanon 2252, który pozwala na rozgrzeszenie z cenzury na wypadek śmierci, ale zawsze zostaje obowiąz-

¹⁶⁶ Kan. 2236 § 3: „Iudex qui ex officio applicat poenam a Superiore constitutam, eam semel applicatam remittere nequit”.

¹⁶⁷ Kan. 2248 § 1: „Quaelibet censura, semel contracta, tollitur tantum legitima absolute”.

¹⁶⁸ Kan. 2243 § 1, zob. dop. 162.

¹⁶⁹ Kan. 2251: „Si absolutio censurae detur in foro externo utrumque forum afficit; si in interno, absolutus, remoto scandalo, potest uti talem se habere etiam in actibus fori externi; sed nisi concessio absolute probetur aut saltem legitime praesumatur in foro externo, censura potest a Superioribus fori externi, quibus reus parere debet, urgeri, donec absolutio in eodem foro habita fuerit”.

¹⁷⁰ Kan. 2248 § 2: „. . . a censura autem absolvens, potest si res ferat, pro patrato delicto congruam vindicativam poenam vel poenitentiam infligere”.

zek odwołania się do przełożonego lub kogoś innego obdarzonego władzą, gdyby śmierć nie nastąpiła ¹⁷¹.

Komu zostały nałożone kary odwetowe za nieposłuszeństwo władzy kościelnej może tylko prosić o dyspensę od nich, ale nie ma prawa ani do apelacji, ani do rekursu w wypadku odmownej odpowiedzi. Poza tym należy jeszcze dodać, że obowiązują one także poza terytorium przełożonego, który je nałożył i nie mogą tam być darowane bez odpowiedniej władzy. Natomiast mogą być darowane, gdy przełożony lub ukarany, albo obydwaj znajdują się poza terenem przełożonego, gdyż darowanie kary nie jest aktem sądowym, ale czynnością jurysdykcji niespornej i może być dokonane także poza własnym terytorium ¹⁷².

Darowanie kary może się dokonać także w wypadku nieobecności winnego, może ono być absolutne lub warunkowe ¹⁷³, ale musi być zupełnie dobrowolne, bo wszelki przymus wywarty na przełożonego czyni darowanie kary nieważnym ¹⁷⁴.

Do ważności zwolnienia z kary prawodawca nie przewiduje żadnej formy, radzi jednak uczynić to na piśmie, jeżeli kara była wymierzona w podobny sposób ¹⁷⁵.

¹⁷¹ Kan. 2252: „Qui in periculo mortis constituti, a sacerdote, specialis facultatis experte, receperunt absolutionem ab aliqua censura ab homine tenentur, postquam convaluerint, obligatione recurrendi, sub poena reincidentiae, ad illum qui censuram tulit.

¹⁷² Kan. 201 § 3: „Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem iurisdictionis voluntariam seu noniudiciale[m] quis exercere potest etiam in proprium commodum, aut extra territorium existens, aut in subditum e territorio absentem”

¹⁷³ Kan. 2239: „Poena valide remitti potest praesenti vel absentem, absolute vel sub conditione, in foro externo vel interno tantum”

¹⁷⁴ Kan. 2238: „Poenae remissio, vi aut metu gravi extorta, ipso iure irrita est”

¹⁷⁵ Kan. 2239 § 2: „Licet poena etiam ore tenus remitti possit, si tamen scripto inflictam fuerit, expedit ut etiam eius remissio scriptis concedatur”.

R o z d z i a ł t r z e c i

Kary za przestępstwo knowania w dekrete z 1950 r.*a. Ekskomunika „latae sententiae”
zastrzeżona Stolicy Apostolskiej „speciali modo”*

Dekret św. Kongregacji Soborowej z dnia 29 czerwca 1950 r. przewiduje tylko jedną karę, a mianowicie ekskomunikę „latae sententiae”, zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej „speciali modo”. Należy więc przypomnieć tu najważniejsze zasady Kodeksu prawa kanonicznego odnoszące się do tej kary.

Ekskomunika jest to kara poprawcza, na mocy której ekskomunikowany zostaje wyłączony ze społeczności wiernych i ponosi skutki przewidziane kanonami, a które to skutki występują zawsze łącznie i nie można ich dzielić¹⁷⁶. Zasadniczym skutkiem ekskomunikacji jest właśnie to, że pozbawia ona uczestnictwa w społeczności wiernych, co jednak sprowadza dalsze szczegółowe następstwa, które Kodeks prawa kanonicznego dokładnie wymienia.

Te szczególne skutki są po części wspólne dla wszystkich ekskomunikowanych, a częściowo różnią się w zależności od tego, czy był wyrok skazujący względnie stwierdzający, oraz czy ekskomunikowany jest „vitandus”, czy nie.

I. Skutki zwykłej ekskomunikacji

Przez zwykłą ekskomunikę rozumie się tu karę, która ciąży na kimś, ale nie jest ani faktycznie notoryczna, ani prawnie, tzn. przed wyrokiem stwierdzającym lub skazującym.

1. Taki ekskomunikowany nie ma prawa uczestniczenia w obrzędach religijnych z wyjątkiem słuchania słowa Bożego. O ile jednak biernie uczestniczy nie musi być usunięty z kościoła. Kodeks prawa kanonicznego mówi o pozbawieniu pra-

---

¹⁷⁶ Kan. 2257 § 1: „Excommunicatio est censura qua quis excluditur a communione fidelium cum effectibus qui in canonibus, qui sequuntur, enumerantur, quique separari nequeunt”.

wa, a nie o zakazie, dlatego uczestniczenie w świętych obrzędach nie będzie grzeszne, ani sam fakt ekskomunikacji nie zwalnia z obowiązków w tej dziedzinie np. z niedzielnego uczestniczenia we Mszy św.¹⁷⁷.

Nawet od uczestnictwa czynnego nie jest zupełnie wykluczony zwykły ekskomunikowany¹⁷⁸. Kodeks wyraża się: „non est necesse ut expellatur”¹⁷⁹, nie musi być usunięty, a więc jasnym jest, że może być usunięty i to zarówno od czynnego, jak nawet i od biernego uczestnictwa.

Kościół nigdy i nikomu nie zabraniał słuchania słowa Bożego, to samo odnosi się też do ekskomunikowanych. Mogą więc ekskomunikowani w tym celu wchodzić do kościoła, ale przez to samo nie otrzymują prawa uczestniczenia w obrzędach religijnych, z którymi związane jest głoszenie słowa Bożego, choć zwykli ekskomunikowani mogą i z tego korzystać¹⁸⁰.

2. Zwykły ekskomunikowany nie może godnie przyjmować sakramentów świętych, ale gdyby je przyjmował z nieświadomością takiego zakazu, albo pod wpływem bojaźni, czyniłby to nie tylko ważnie, lecz i godnie także¹⁸¹.

3. Nie może godnie sprawować i administrować sakramentów św. i sakramentaliów poza prawem przewidzianymi wy-

¹⁷⁷ Kan. 2259 § 1: „Excommunicatus quilibet caret iure assistendi divinis officiis, non tamen praedicationi verbi Dei”; § 2: „Si passive assistat toleratus, non est necesse ut expellatur...”. *C o n t e a C o r o n a t a M., Institutiones iuris canonici, IV, 208, n. 1772.* *W e r n z F. - V i d a l P., Ius canonicum, VII, 308, n. 281.*

¹⁷⁸ Kan. 2259 § 2: „..ab assistentia vero activa, quae aliquam secumferat participationem in celebrandis divinis officiis, repellatur non solum vitandus, sed etiam quilibet post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam aut alioquin notorie excommunicatus”. A więc a contrario nie musi być usunięty zwykły ekskomunikowany. *C o n t e a C o r o n a t a M., Institutiones iuris canonici, IV, 209, n. 1772.* *W e r n z F., V i d a l P., Ius canonicum, VII, 309, n. 281.*

¹⁷⁹ Kan. 2259 § 2, zob. dop. 178.

¹⁸⁰ Kan. 2259 § 1, zob. dop. 177. *C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., IV, 210, n. 1772.*

¹⁸¹ Kan. 2260 § 1: „Nec potest excommunicatus sacramenta recipere...”. *C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., 210, n. 1773.* *W e r n z F., V i d a l P., dz. c., VII, 306, n. 279.*

jątkami, a mianowicie: wierni mogą zwracać się do zwykłego ekskomunikowanego z prośbą o udzielenie sakramentów św. lub sakramentaliów, ale tylko dla słusznej przyczyny, zwłaszcza gdy brak jest innych kapłanów¹⁸².

4. Jest pozbawiony uczestnictwa w odpustach i publicznych modłach Kościoła, wolno jednak prywatnie modlić się za niego¹⁸³.

5. Jest ograniczony w wykonywaniu władzy jurysdykcyjnej tak wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Wykonuje ją ważnie, ale niegodziwie, chyba, że na życzenie wiernych zgodnie z prawem, to wtedy robi to także godnie¹⁸⁴.

6. Nie może godnie wykonywać kościelnych aktów prawnych, pełnić urzędów kościelnych i korzystać z otrzymanych dawniej przywilejów¹⁸⁵.

7. Jest pozbawiony wykonywania pewnych praw, a więc nie może brać udziału w wyborach, nie może prezentować ani

¹⁸² Kan. 2261 § 1: „Prohibetur excommunicatus licite Sacramenta et Sacramentalia conficere et ministrare, salvis exceptionibus quae sequuntur”. § 2: „Fideles possunt ex qualibet iusta causa ab excommunicato Sacramenta et Sacramentalia petere, maxime si alli ministri desint, et tunc excommunicatus requisitus potest eadem ministrare neque ulla tenetur obligatione causam a requirente percontandi”.

C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, V i d a l P., dz. c. VII, 307, n. 280.

¹⁸³ Kan. 2262 § 1: „Excommunicatus non fit particeps indulgentiarum, suffragiorum, publicarum Ecclesiae precum”. § 2: „Non prohibentur tamen:

1. Fideles privatim pro eo orare,
2. Sacerdotes Missam privatim ac remoto scandalo pro eo applicare”.

C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 212, n. 1775. W e r n z F., V i d a l P., *Ius canonicum*, VII, 304, n. 278.

¹⁸⁴ Kan. 2263: „Removeatur excommunicatus ab actibus legitimis ecclesiasticis intra fines suis in locis iure definitis; prohibetur ecclesiasticis officiis seu muneribus fungi concessisque antea ab Ecclesia privilegiis uti”. C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., IV, 215, n. 1176; W e r n z F., V i d a l P., dz. c., VII, 310 nn., n. 283 nn.

¹⁸⁵ Kan. 2264: „Actus iurisdictionis tam fori externi quam fori interni positus ab excommunicato est illicitus; est validus, imo et licitus etiam, si a fidelibus petitus sit ad normam mem. can. 2261, § 2”. C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., IV, 216, n. 1774.

mianować kogoś na urząd kościelny. Nie może otrzymać godności, urzędu, beneficium, pensji, lub jakiegokolwiek funkcji w Kościele. Gdyby jednak zrobił cośkolwiek z tych zakazanych czynności, byłyby one ważne, a tylko niegodziwe¹⁸⁶.

II. Skutki ekskomunikacji notorycznej faktycznie

Jeżeli ekskomunika staje się faktycznie notoryczną¹⁸⁷ o tyle pogarsza się sytuacja ekskomunikowanego, że można się od niego domagać zachowania ekskomunikacji „*latae sententiae*” nawet przed wyrokiem stwierdzającym¹⁸⁸, a także powinien on być usunięty od czynnego udziału w obrzędach religijnych¹⁸⁹. Oczywiście wszystkie skutki ekskomunikacji zwykłej ciąży także na nim.

III. Skutki ekskomunikacji po wyroku

Wszystkie skutki dotąd wymienione w wypadku ekskomunikacji zwykłej lub faktycznie notorycznej mają także zastosowanie przy ekskomunikacji po wyroku czy to stwierdzającym, czy skazującym, a tak samo po dekreście lub nakazie szczegółowym zawierającym imienną ekskomunikację.

¹⁸⁶ Kan. 2265 § 1: „*Quilibet excommunicatus:*

1. *Prohibetur iure eligendi, praesentandi, nominandi;*
2. *Nequit consequi dignitates, officia, beneficia, pensiones ecclesiasticas aliudve munus in Ecclesia;*
3. *Promoveri ad ordines.*

§ 2: „*Actus tamen positus contra praescriptum § 1 nn. 1, 2, non est nullus, nisi positus fuerit ab excommunicato vitando vel ab alio excommunicato post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam*”; *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 211, n. 1774; *Wernz F., Vidal P.*, dz. c., VII, 307, n. 280.

¹⁸⁷ Kan. 2197: „*Delictum est* 3. *Notorium notorietate facti, si publice notum sit et in talibus adiunctis commissum, ut nulla tergiversatione celari nulloque iuris suffragio excusari possit*”.

¹⁸⁸ Kan. 2232: *et in foro externo ab eo eiusdem poenae observantiam exigere nemo potest, nisi delictum sit notorium...*

¹⁸⁹ Kan. 2259 § 2, zob. dop. 178. *Conte a Coronata M., Institutiones iuris canonici*, IV, 217, n. 1779; *Wernz F., Vidal P., Ius canonicum*, VII, 309, n. 281.

Ponadto ekskomunika prawnie notoryczna pociąga jeszcze inne następstwa, a mianowicie:

1. Ekskomunikowany po wyroku musi być usunięty od czynnego uczestnictwa w obrzędach świętych¹⁹⁰.

2. Nie może przyjmować Sakramentaliów¹⁹¹; chodzi o godziwe przyjmowania, tylko sakrament pokuty byłby nawet nieważny¹⁹².

3. Jest pozbawiony pogrzebu katolickiego¹⁹³.

4. Może sprawować Sakramenta św. i Sakramentalia tylko na prośby wiernych będących w niebezpieczeństwie śmierci i w braku innego kapłana, wyjątkowo sakrament pokuty nawet w obecności innego kapłana¹⁹⁴.

5. Akty jurysdykcji tak w zakresie wewnętrznym, jak i zewnętrznym są nieważne z wyjątkiem rozgrzeszenia w niebezpieczeństwie śmierci¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Kan. 2259 § 2, zob. dop. 178. *C o n t e a C o r o n a t a M.*, dz. c., IV, 219, n. 1780, a. *W e r n z F.*, *V i d a l P.*, dz. c., VII, 309, n. 281.

¹⁹¹ Kan. 2260 § 1: „...imo post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam nec Sacramentalia”.

¹⁹² *W e r n z F.*, *V i d a l P.*, dz. c., VII, 306, n. 279.

¹⁹³ Kan. 1240 § 1: „Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa: 2. Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam”; *C o n t e a C o r o n a t a M.*, dz. c., IV, 220, n. 1780, b. *W e r n z F.*, *V i d a l P.*, dz. c., VII, 309, n. 282.

¹⁹⁴ Kan. 2261 § 3: „Sed ab excommunicatis vitandis necnon ab alii excommunicatis, postquam intercesserit sententia condemnatoria aut declaratoria, fideles in solo mortis periculo possunt petere tum absolutionem sacramentalem ad normam can. 882, 2252, tum etiam si alii desint ministri, cetera Sacramenta et Sacramentalia”. *C o n t e a C o r o n a t a M.*, *Institutiones iuris canonici*, IV, 223, n. 1781. *W e r n z F.*, *V i d a l P.*, *Ius canonicum*, VII, 307/8, n. 280.

¹⁹⁵ Kan. 2264: „Actus iurisdictionis tam fori externi quam fori interni positus ab excommunicato est illicitus, et, si lata fuerit sententia condemnatoria vel declaratoria, etiam invalidus, salvo praescripto can. 2261 § 3”. Kan. 873 § 3: „Haec iurisdictionis cessat amissione officii, ad normam can. 183, et, post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, excommunicatione, suspensione ab officio, interdicto”.

6. Nie może ważnie wybierać, prezentować i mianować na urzędy kościelne, nie może ważnie otrzymać godności, beneficjów i urzędów kościelnych, nie może ważnie otrzymać żadnej łaski od Stolicy świętej, o ile w reskrypcie nie będzie wzmianki o ekskomunice ¹⁹⁶.

7. Jest pozbawiony owoców swego officjum, beneficjum, godności, pensji, urzędu, jakie sprawuje w Kościele ¹⁹⁷.

8. Kościelne akty prawne przez niego dokonane są nieważne ¹⁹⁸.

IV. Skutki ekskomuniki, gdy ekskomunikowany jest „vitandus”

Jeżeli ktoś został imiennie przez Stolicę Apostolską ekskomunikowany, ekskomunika ta została opublikowana i w dekrete zaznaczono, że należy go unikać ¹⁹⁹, to poza wymienionymi dotąd skutkami, ekskomunika ta sprowadza jeszcze następujące:

1. Winien być usunięty nawet od biernego uczestnictwa w obrzędach świętych, a gdyby to było niemożliwe, to należy przerwać czynności religijne, znowu w miarę możliwości. Może

Kan. 1095 § 1: „Parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistunt: 1. A die tantummodo adeptae canonicae possessionis beneficii vel initi officii, nisi per sententiam fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi ab officio aut tales declarati”. *Conte a Coronata M., Institutiones iuris canonici*, IV, 220, n. 1780, d.

¹⁹⁶ Kan. 2265 § 1, zob. dop. 186. § 2: „quod si haec sententia lata fuerit, excommunicatus nequit praeterea gratiam ullam pontificalem valide consequi, nisi in pontificio rescripto mentio de excommunicatione fiat”. *Conte a Coronato M., dz. c., IV, 221, n. 1780, e. Wernz F., Vidal P., dz. c., VII, 311 nn., n. 283 nn.*

¹⁹⁷ Kan. 2266: „Post sententiam condemnatoriam vel daclaratoriam excommunicatus manet privatus fructibus dignitatis, officii, beneficii, pensionis, muneris, si quod habeat in Ecclesia”. *Conte a Coronata M., dz. c., IV, 222, n. 1780, f.*

¹⁹⁸ *Conte a Coronata M., dz. c., IV, 226, n. 1781.*

¹⁹⁹ Kan. 2258 § 2: „Nemo est vitandus, nisi fuerit nominatim a Sede Apostolica excommunicatus, excommunicatio fuerit publice denunciata et in decreto vel sententia expresse dicatur ipsum vitari debere. .”.

jednak tak ekskomunikowany służyć słowa Bożego i można za niego modlić się prywatnie ²⁰⁰.

2. Gdyby został pogrzebany na katolickim cmentarzu, jego ciało winno być wyjęte i usunięte z poświęconego miejsca ²⁰¹

3. Traci urząd, beneficjum, pensję, godność lub inny obowiązek kościelny ²⁰².

4. Wierni z wyjątkiem osób bliskich i poza słusznymi przyczynami powinni unikać łączności z takimi ekskomunikowanymi nawet w sprawach świeckich ²⁰³.

Ekskomunika przewidziana dekretem z 1950 r. jest „latae sententiae”, a więc chwyta winnego z chwilą gdy świadom jest popełnionego przez siebie, a przewidzianego tym dekretem przestępstwa knowania przeciw władzy kościelnej ²⁰⁴.

Ekskomunika jest zawsze karą poprawczą ²⁰⁵, czyli dąży do złamania uporuc ukaranego i gdy to nastąpiło, a więc ekskomu-

²⁰⁰ Kan. 2259 § 2: „Si passive assistat vitandus, expellendus est, aut, si expelli nequeat, ab officio cessandum, dummodo id fieri possit sine gravi incommodo”. *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 223, n. 1781. *Wernz F., Vidal P.*, dz. c., VII, 308, n. 281.

²⁰¹ Kan. 1242: „Si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati vitandi qui, contra canonum statuta, sepulturam in loco sacro obtinuit, exhumandum est, servato praescripto can. 1214 § 1, et in loco profano de quo in can. 1212, reponendum”.

²⁰² Kan. 2266: „Post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicatus manet privatus fructibus et vitandus ipsamet dignitate, officio, beneficio, pensione, munere”. *Conte a Coronata M.*, *Institutiones iuris canonici*, IV, 226, n. 1781. *Wernz F., Vidal P.*, *Ius canonicum*, VII, 312 nn., n. 285 nn.

²⁰³ Kan. 2267: „Communione in profanis cum excommunicato vitando fideles vitare debent, nisi agatur de coniuge, parentibus, liberis, famulis, subditis, et generatim nisi rationabilis causa excuset”. *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 226, n. 1781. *Wernz F., Vidal P.*, dz. c., VI, 315, n. 287.

²⁰⁴ Kan. 2232 § 1: „Poena latae sententiae, sive medicinalis, sive vindicativa, delinquentem, qui delicti sibi sit conscius, ipso facto in utroque foro tenet...”. *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 127, n. 1723. *Wernz F., Vidal P.*, dz. c., VII, 210, n. 178.

²⁰⁵ Kan. 2255 § 2: excommunicatio est semper censura...”.

nika cel swój osiągnęła, ma on prawo do rozgrzeszenia, które jest jedynym sposobem uwolnienia się od cenzury²⁰⁶.

Ponieważ jednak ekskomunika przewidziana dekretem z 1950 r. jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej i to w specjalny sposób, dlatego rozgrzeszyć z niej mogą poza papieżem ci, którzy otrzymali do tego odpowiednie władze, oraz inni tylko w wypadkach prawem ściśle przewidzianych, o czym będzie dokładnie mowa przy zwolnieniu z tej ekskomuniki²⁰⁷.

b. Warunki konieczne do zaciągnięcia ekskomuniki za knowanie przeciw władzy kościelnej

Sam prawodawca zaznacza, że cenzurą może być karane tylko przestępstwo zewnętrzne, wielkie, dokonane i złączone z uporem²⁰⁸. Już w poprzednim rozdziale było podkreślone, że domaganie się w tym wypadku przestępstwa zewnętrznego jest zbędne, gdyż każde przestępstwo musi być „zewnętrznym naruszeniem ustawy karnej”²⁰⁹.

Nie ulega żadnej wątpliwości, że knowanie przeciw władzy kościelnej jest przestępstwem wielkim, uznał to sam prawodawca wyznaczając za to przestępstwo jako sankcję karłą aż ekskomunikę „*latae sententiae*”

W pierwszej części w rozdziale o przestępstwie knowania było zaznaczone, że przestępstwo to jest formalne, a więc z chwilą ujawnienia złego zamiaru, staje się dokonane. Zarówno usiłowanie, jak i chybienie tego przestępstwa jest niemożliwe.

Zostaje zatem do dokładniejszego omówienia jeden tylko

²⁰⁶ Kan. 2248 § 1: „*Quaelibet censura, semel contracta, tollitur tantum legitima absolute*”. § 2: „*Absolute denegari neuit cum primum delinquens a contumacia recesserit*”. *Conte a Coronata M., Institutiones iuris canonici*, IV, 161, n. 1743.

²⁰⁷ Kan. 2236 § 1, 2245, 2247. *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 171 nn., n. 1749 nn. *Wernz F., Vidal P., Ius canonicum*, VII, 233, n. 209.

²⁰⁸ Kan. 2242 § 1: „*Censura punitur tantummodo delictum externum, grave, consummatum, cum contumacia coniunctum*”.

²⁰⁹ Kan. 2195 § 1.

warunek, a mianowicie, kiedy przestępstwo knowania łączy się z uporem ściągającym na winnego przewidzianą dekretem ekskomunikę.

Znowu sam prawodawca określa kogo należy uznać za upornego. Gdy chodzi o cenzury „latae sententiae” upornym jest ten, kto narusza ustawę karną obwarowaną karą „latae sententiae”, o ile słuszna przyczyna nie usprawiedliwia tego naruszenia²¹⁰. A więc w omawianym wypadku przestępstwa knowania wobec władzy kościelnej upornym będzie ten, kto świadom będzie nie tylko ustawy zabraniającej działania skierowanego przeciw władzy kościelnej, ale także i tego, że ustawa ta posiada sankcję karną w postaci ekskomuniki „latae sententiae”. Inaczej mówiąc sprawca tego przestępstwa musi mieć świadomość nie tylko bezprawności swego czynu, ale także świadomość jego przestępczości. Nie musi natomiast wiedzieć o zastrzeżeniu kary. Samo bowiem zastrzeżenie rozgrzeszenia nie jest karą, a najwyżej tę karę obostrza, a ponadto bezpośrednio dotyczy tego, kto ma zwalniać z takiej kary, a tylko pośrednio samego ukaranego nią²¹¹.

Omawiając wymiar kar „latae sententiae” prawodawca jeszcze raz wyraźnie podkreśla, że kara ta spada tylko wtedy na sprawcę przestępstwa, gdy przestępstwo to jest dokonane ściśle według właściwego znaczenia wyrazów stanowiących słowne sformułowanie ustawy²¹². W odniesieniu do przestępstwa knowania przepis ten nie wnosi nic nowego, gdyż prawodawca w tym wypadku usiłowanie uznał za samoistne przestępstwo, przy czym wszystkich, którzy w nim biorą udział karze jednokową sankcją. Nie może być wątpliwości kiedy przestępstwo

²¹⁰ Kan. 2242 § 2: ad incurendam vero censuram latae sententiae sufficit transgressio legis vel praecepti cui sit adnexa latae sententiae poena, nisi reus legitima causa ab hac excusetur”. *Dictionnaire de droit canonique*, IV, 541. C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., IV, 161 nn., n. 1743. W e r n z F., V i d a l P., -dz. c., VII, 263 nn., n. 244.

²¹¹ C o n t e a C o r o n a t a M., dz. c., IV, 171/2, n. 1749.

²¹² Kan. 2228: „Poena lege statuta non incurritur, nisi delictum fuerit in suo genere perfectum secundum proprietatem verborum legis”.

knowania jest dokonane w swoim rodzaju zgodnie ze znaczeniem słów ustawy, bo ono w ogóle albo jest i wtedy ma wszystkie wymagane przymioty, albo go wcale nie ma. W pierwszym wypadku ipso facto spada ekskomunika na sprawcę, względnie sprawców, o ile wielu brało udział w przestępstwie knowania.

Dziwnym się trochę zdaje dlaczego taki autor, jak Conte a Coronata, który zresztą jedynie omawia trochę szerzej dekret z 1950 r., komentując słowa decretu: „quovis modo, directe vel indirecte, partem habent” twierdzi: „Partem autem in delictum habere censetur quilibet coopeartor necessarius ad normam c. 2209”²¹³.

Według tego autora za udział w przestępstwie knowania spada ekskomunika tylko na współsprawców tego przestępstwa i uczestników koniecznych²¹⁴. Natomiast wolni są od kary ekskomuniki „latae sententiae” ci wszyscy, których współpraca ułatwiła tylko dokonanie tego przestępstwa, którzy odwołali swój udział, ale niezupełnie, którzy współdziałali zaniedbaniem swoich obowiązków, którzy pomagali sprawcy knowania już po dokonaniu przestępstwa, choćby i przedtem z nim na ten temat układali się, czyli wszyscy, o których mówią paragrafy od czwartego do siódmego kanonu 2209, nie są objęci karą ekskomuniki przewidzianej dekretem.

Czy to jest słuszne? Owszem zdaje się to być słuszne i zgodne z Kodeksem prawa kanonicznego, który tak właśnie postanawia w kanonie 2231²¹⁵. W kanonie tym prawodawca przewiduje tę samą karę na wszystkich współsprawców i uczestników koniecznych, choćby odnośny kanon mówił tylko o jednym przestępcy. Pozostałych ma przełożony ukarać we-

---

²¹³ C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 379, n. 1932 bis.

²¹⁴ Kan. 2209 § 1 i § 3.

²¹⁵ Kan. 2231: „Si plures ad delictum perpetrandum concurrerint, licet unus tantum in lege nominetur, ii quoque de quibus in can. 2209, §§ 1—3, tenentur, nisi lex aliud expresse caverit, eadem poena; ceteri vero non item, sed alia iusta poena pro prudenti superioris arbitrio puniendi sunt, nisi lex peculiarem poenam in ipsos constituat”.

dług swego uznania inną karą, ale pod tym warunkiem, że ustawa nie przewiduje specjalnej kary, albo wyraźnie nie stanowi czegoś innego. Gdyby więc w dekrete nie było punktu trzeciego: „qui in criminibus nn. 1 et 2 declaratis quovis modo; directe vel indirecte, partem habent”, a tylko punkt pierwszy: „qui contra legitimas auctoritates ecclesiasticas machinantur, aut eorum potestatem quomodocumque conantur subvertere”, wtedy miałyby zupełną słuszność Conte a Coronata, że tylko współprawcy i uczestnicy konieczni wpadliby w ekskomunikę przewidzianą dekretem, a innych powinienby przełożony ukarać odpowiednimi karami. Jednak dekret wyraźnie w trzecim punkcie postanawia, że w ekskomunikę wpadają wszyscy, którzy w jakikolwiek sposób biorą udział w przestępstwie knowania przeciw władzy kościelnej. To postanowienie dekretu jest zrealizowaniem zastrzeżenia, jakie prawodawca umieścił w kanonie 2231: „nisi lex peculiarem poenam in ipsos constituat”, dlatego przepis tegoż kanonu o stosowaniu innej kary na uczestników niekoniecznych jest tu zawieszony w myśl zasady „lex specialis derogat legi generali”. Wobec jasnego przepisu zawartego w trzecim punkcie dekretu zdaje się ani kanon 2209 o jakimkolwiek udziale w przestępstwie, ani kanon 2231 o karze na różnego rodzaju współników przestępstwa nie mogą mieć zastosowania przy knowaniu przeciw władzy kościelnej, gdyż tutaj każdy biorący jakikolwiek udział w knowaniu jest winny „całego” przestępstwa i powinien ponieść „całą” karę przewidzianą dekretem.

Z opinią wyrażoną przez Conte a Coronata zdaje się być zgodny Oesterle w swoich uwagach do omawianego dekretu, ogłoszonych w *Monitor Ecclesiasticus*²¹⁶. Twierdzi on tam, że na mocy kanonu 2209 są karani także ci, którzy uczestniczą w przestępstwie knowania. Tymczasem jasne jest przecie, że są oni karani nie na podstawie tego kanonu, a na podstawie trzeciego punktu dekretu.

---

²¹⁶ *Monitor Ecclesiasticus* 75 (1950) IV, Adnotationes ad decretum S. C. Concilii diei 29. Junii 1950, 550: „Vi can. 2209 puniuntur etiam illi, qui in criminibus in Decreto nn. 1 et 2 declaratis, quovis modo directe vel indirecte partem habent”.

Piotr Tocanel w podobnych uwagach do tegoż dekretu, zamieszczonych w *Apollinaris*²¹⁷ aczkolwiek niewyraźnie, ale zdaje się rozciągać karę ekskomuniki na wszystkich współników z tym tylko zastrzeżeniem, aby pozytywnie czy to moralnie, czy fizycznie brali udział w przestępstwie knowania.

Natomiast bardzo wyraźnie Delschard A. w *Nouvelle Revue Theologique*²¹⁸ wyraża mniemanie, że ekskomunika spada na wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób brali udział w przestępstwie knowania, nawet gdy tylko pochwalali je, o ile tylko było to związane z wielką winą.

Opinię wyrażoną przez Conte a Coronata zdaje się popierać dekret św. Kongregacji Soborowej z 17 marca 1951 r.²¹⁹:

---

²¹⁷ *Apollinaris*, 23 (1950), 272, n. 6: „Modo per Decretum S. Congr. Concilii poenae aggravantur excommunicatione speciali modo Sedi Apostolicae reservata, quam ipso facto incurrunt:

a) Omnes laici vel clerici, in potestate constituti vel privati, qui quovis modo, directe vel indirecte, machinantur contra legitimas Auctoritates ecclesiasticas Non attenditur finis quo ad huiusmodi delicta incitantur, nec media quibus utuntur, dummodo partem positivam sive physicam sive moralem habeant”.

²¹⁸ *Nouvelle Revue Theologique*, 72 (1950), 1097: 3. Le complice est frappé de la même peine que les acteurs principaux, même si sa coopération directe n'est que partielle ou même s'il a simplement, mais gravement, favorisé l'action criminelle contre l'autorité ou la mise en possession illégale”.

²¹⁹ AAS, 43 (1951), 173/74: „Sacra Congregatio Consistoralis. Decretum. Plures abhinc menses in Republica Cecoslovacha multis iisque inauditis modis in Ecclesiae iura invasum est et in ipsas ecclesiasticas personas inique est impetatum: Ordinarii etenim locorum a suis muneribus impediti sunt; eorum pastoralia iura usurpata; ipsa officia Curiarum seu Ordinariatuum necnon beneficia ecclesiastica intrusis quibusdam personis sunt collata, laicorum arbitrio sese dioecesium regi-
mini immiscere praesumentium.

Multis insuper Clericis et Religiosis libertas ademta est; nonnulli Episcopi, impio ausu, ad iudicem laicum tracti et in vincula sunt coniecti. Novissime autem Pragensis Metropolita Excellentissimus P. D. Josephus Beran, iamdiu captivus in aedibus episcopalibus detentus et ab exercitio iurisdictionis penitus impeditus, nequissime deportatus est a sua Sede et Archidiecesi.

Contra patrantes huiusmodi delicta plures extant Sacri Canonibus quibus ii omnes excommunicatione, pro casuum varietate, simpliciter

Dekret ten stwierdza, że obok innych przestępstw popełnionych przeciw Kościołowi i jego władzy, dopuszczono się także knowania, gdyż wyraźnie przytacza dekret św. Kongregacji Soborowej z 1950 r. Wydając wyrok deklaracyjny na tych wszystkich, którzy dopuścili się tych przestępstw św. Kongregacja Konsystorialna dodaje, że w przewidziane ekskomuniki wpadli także ci wszyscy, którzy uczestniczyli w tych przestępstwach w sposób moralny lub fizyczny zgodnie z przepisami kanonu 2209 §§ 1—3. Wydając taki ogólny wyrok stwierdzający św. Kongregacja nie mogła inaczej go sformułować, gdyż w ekskomuniki przewidziane kanonami: 2341, 2343 § 3, 2334 n. 2 wpadli tylko współsprawcy i pomocnicy konieczni, gdyż te kanony nic innego nie postanawiają, a więc stosuje się do nich ogólną zasadę zawartą w kanonie 2209. Z tego jednak nie wynika, że to samo odnosi się i do dekretu św. Kongregacji Soborowej z 1950 r., który wyraźnie postanawia co innego. Wprawdzie wyrok św. Kongregacji Kony-

---

vel speciali modo Apostolicae Sedi reservata, ipso facto incurrenda, plectuntur:

- a) qui ad iudicem laicum traxerint Episcopum (C. 2341);
- b) qui violentes manus in personam Archiepiscopi Vel Episcopi iniecerint (C. 2343 § 3);
- c) qui directe vel indirecte impediverint exercitium iurisdictionis ecclesiasticae, ad hoc recurrentes ad quamlibet laicalem potestatem (C. 2334 n. 2);
- d) qui contra legitimas ecclesiasticas Auctoritates machinantur aut eorum potestatem quomodocumque conantur subvertere (Decr. S. C. Concilii diei 29 Junii 1950: AAS, Vol. XXXXII, anno 1950, pag. 601);
- e) qui ecclesiasticum officium vel beneficium vel dignitatem sine institutione canonica vel provisione, ad normam SS. Canonum facta, occupat vel in eadem sinunt illegitime immitti, vel eadem retinent (ibidem).

Proinde Sacra Congregatio Consistorialis declarat illos omnes, qui ad memorata delicta patrandi vel physice vel moraliter concurrerint, aut eorundem participes, ad normam Can. 2209 §§ 1—3, fuerint, excommunicationes supra relatas incurrisse eisque subiectos permansuros donec ab Apostolica Sede absolutionem obtinuerint.

Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis Consistorialis, die 17 Martii 1951”.

storialnej mógłby być pewnym wskaźnikiem przy ustalaniu zakresu dekretu św. Kongregacji Soborowej, ale nie może być uważany za autentyczną jego interpretację. Ścieśnianie zaś formy przestępstwa tylko do uczestników koniecznych nie jest nawet ścisłą interpretacją ustawy karnej, czego życzy sobie prawodawca w kanonie 19, jest natomiast zwięzieniem zakresu jasnej ustawy, a to jest niedozwolone.

Nie pomoże też odwoływanie się do łagodniejszego wymiaru kary, czego domaga się kanon 2219. § 1, gdyż właśnie wręcz odwrotnie dekret był wydany dla zaostrzenia kary za przestępstwa popełniane przeciw władzy Kościoła.

Wobec tego mimo wszystko utrzymać należy opinię, że w ekskomunikę przewidzianą dekretem z 1950 r. wpadają nie tylko współsprawcy i pomocnicy konieczni przestępstwa knowania przeciw władzy kościelnej, ale także wszyscy inni pomocnicy i współnicy, o ile tylko zrealizowały się inne warunki wymagane przez prawo kanoniczne do uznania kogoś winnym przestępstwa. *Salvo iudicio meliori ac probato.*

Niezależnie od okoliczności obiektywnych i subiektywnych uwzględnianych przy dokonywaniu się przestępstwa, prawodawca nakazuje także przy wymiarze kar „*laetae sententiae*” wziąć pod uwagę te okoliczności, które wpływały na sprawcę, gdy decydował się na dokonanie przestępstwa²²⁰. Stosownie do tych dyspozycji prawodawcy od ekskomuniki „*laetae sententiae*” za przestępstwo knowania nie uwolni nieznajomość dekretu, czy zagrożonej nim sankcji karnej, o ile ta nieświadomość była celowa — *affectata*²²¹. Jeżeli więc ktoś wiedział, że jest jakiś dekret w tej materii, ale nie chciał się z nim zapoznać, aby swobodniej występować przeciw władzy kościelnej, nie jest wolny od ekskomuniki, gdyby *de facto* wystąpił przeciw władzy kościelnej.

Nie uwalnia też od tej ekskomuniki bardzo wielka i zawiniona nieświadomość, choćby nie spowodowana celowo tzw.

---

²²⁰ Kan. 2229.

²²¹ Kan. 2229 § 1: „*A nullis laetae sententiae poenis ignorantia affectata sive legis sive solius poenae excusat...*”. *C o n t e a C o r o n a t a M.*, *Institutiones iuris canonici*, IV, 120, n. 1717.

ignorantia crassa vel supina. Zachodzi ona wtedy, gdy duże niedbalstwo miało miejsce w danym wypadku przy niezapoznaniu się z dekretem np. ksiądz, który wcale nie przeczytał doręczonych mu z Kurii komunikatów, w których były właśnie odpowiednie informacje ²²².

Natomiast jeżeli była nieznajomość dekretu lub zawartej w nim sankcji i nawet zawiniona, ale zwykła tylko — *gravis simplex*, polegająca na opuszczeniu staranności, jaką tylko ludzie bardzo sumienni wykazują, wtedy występujący przeciw władzy kościelnej z taką nieświadomością nie wpadłby w ekskomunikę przewidzianą dekretem za przestępstwo knowania ²²³. Oczywiście przez to samo nie jest wolny w ogóle od kary, gdyż w takim wypadku prawodawca pozwala go ukarać karami „*ferendae sententiae*” ²²⁴.

Oslabione działanie władz umysłowych, gwałtowny przypływ namiętności, pijaństwo i tym podobne okoliczności, które zmniejszają poczytalność, ale jej nie znoszą tak, że u sprawcy jest jeszcze duża wina, nie uwalniają także od ekskomuniki za knowanie przeciw władzy kościelnej ²²⁵. Podobnie nie uratuje przed tą karą nikogo bojaźń nawet wielka i niesłusznie wywołana, gdyż przestępstwo knowania godzi w władzę kościel-

²²² Kan. 2229 § 3 n. 1: „*Ignorantia legis aut etiam solius poenae, si fuerit crassa vel supina, a nulla poena latae sententiae eximit*”. *Conte a Coronata M.*, dz. c., IV, 124, n. 1719. *Wernz F., Vidal P., Ius canonicum*, VII, 227, n. 201.

²²³ Kan. 2229 § 3 n. 1: „...*ignorantia si non fuerit crassa vel supina, excusat a medicinalibus, non autem a vindicativis latae sententiae poenis*”.

²²⁴ Kan. 2229 § 4: „*Licet reus censuris latae sententiae ad normam § 3, n. 1 non teneatur, id tamen non impedit quominus, si res ferat, congrua alia poena vel poenitentia affici queat*”. Podobny przepis odnosi się do małoletnich, kan. 2230: „*Impuberes excusantur a poenis latae sententiae, et potius punctionibus educativis, quam censuris aliisve poenis gravioribus vindicativis corrigantur*”.

²²⁵ Kan. 2229 § 3 n. 2: „*Ebrietas, omissio debita diligentiae, mentis debilitas, impetus passionis, si, non obstante imputabilitatis diminutione, actio sit adhuc graviter culpabilis, a poenis latae sententiae non excusant*”. *Conte a Coronata M., Institutiones iuris canonici*, IV, 124, n. 1719.

ną, a w tym wypadku bojaźń nie jest okolicznością usprawiedliwiającą²²⁶.

Reasumując zatem należy powiedzieć, że po zrealizowaniu się obiektywnych i subiektywnych warunków przestępstwa knowania przeciw władzy kościelnej, od ekskomuniki „latae sententiae” przewidzianej dekretem z 1950 r. za to przestępstwo będzie wolny tylko ten, kto popełnił to przestępstwo nie znając dekretu względnie jego sankcji, choćby ta nieznanomość była zawiniona, ale tylko w zwykły sposób — *ignorantia culpabilis, gravis, simplex*.

c. Wyrok stwierdzający

Ekskomunika „latae sententiae” przewidziana dekretem z 1950 r. spada ipso facto na każdego, kto świadom jest popełnionego przez siebie przestępstwa knowania przeciw władzy duchownej, oczywiście w tej samej chwili pociąga ona za sobą wszystkie skutki przewidziane przez prawo²²⁷. Sędzią czy przełożonym wymierzającym tę karę jest sam prawodawca w chwili wydania wspomnianego dekretu, a egzekwowanie tej kary jest zostawione własnemu sumieniu ekskomunikowanego. Jest on zobowiązany i to pod grzechem ciężkim do poddania się skutkom tej kary. Ponieważ jednak z prawa naturalnego nikt nie musi samego siebie zniesławiać, więc nawet ten, kto świadom jest, że wpadł w tę karę, nie musi jej zachowywać na zewnątrz, o ile związane by to było z jego zniesławieniem wobec otoczenia²²⁸.

²²⁶ Kan. 2229 § 3 n. 3: „Metus gravis, si delictum vergat in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis vel in publicum animarum damnum, a poenis latae sententiae nullatenus eximit”. *C o n t e a C o r o n a t a M.*, dz. c., j. w., dop. 225.

²²⁷ Kan. 2232 § 1: „Poena latae sententiae, sive medicinalis sive vindicativa, delinquentem, qui delicti sibi sit conscius, ipso facto in utroque foro tenet”.

²²⁸ Kan. 2232 § 1: ante sententiam tamen declaratoriam a poena observanda delinquens excusatur quoties eam servare sine infamia nequit...”. *C o n t e a C o r o n a t a M.*, *Institutiones iuris canonici*, IV, 128, n. 1728. *W e r n z F.*, *V i d a l P.*, *Ius Canonicum*, VII, 212, n. 179.

Jeżeli jednak jego knowanie przeciw władzy kościelnej było publiczne tak, że nie grozi mu zniesławienie, to powinien on poddać się karze i na zewnątrz, ale nikt nie może wymagać tego od niego, o ile przestępstwo knowania nie było równocześnie notoryczne faktycznie ²²⁹.

Aby jednak kary „latae sententiae” nie były nieskuteczne i nieużyteczne przez możliwość ich niezachowania, prawodawca przewiduje wydanie wyroku stwierdzającego istnienie takiej kary, a tym samym pozwalającego na egzekwowanie tej kary ²³⁰.

Czy i kiedy wydać taki wyrok stwierdzający zaciągnięcie przez kogoś kary „latae sententiae” zostawia prawodawca do uznania przełożonego. Tylko w dwóch wypadkach przełożony jest zobowiązany do wydania takiego wyroku, a mianowicie, gdy tego domaga się strona pokrzywdzona, albo dobro społeczne ²³¹.

Przy przestępstwie knowania przeciw władzy kościelnej chyba szczególnie, jeżeli nie wyłącznie, wyroku domagać się będzie dobro ogólne społeczności kościelnej i w normalnych warunkach przełożony powinien karę ekskomuniki „latae sententiae” ogłosić wyrokiem stwierdzającym. Być jednak i tak może, że dobro Kościoła będzie wymagało powstrzymania się od deklaracji ekskomuniki za knowanie przeciw władzy kościelnej i przełożony nie uchybi swoim obowiązkom, jeżeli w takim wypadku kary tej nie ogłosi. Wtedy zostaje tylko własne sumienie ekskomunikowanego, jako jedyny egzekutor zaciągniętej przez niego kary.

Kodeks prawa kanonicznego postanawia, że wydać wyrok

²²⁹ Kan. 2232 § 1: . et in foro externo ab eoiusdem poenae observantiam exigere nemo potest, nisi delictum sit notorium...”.
W e r n z F., V i d a l P., dz. c., j. w., dop. 228.

²³⁰ Kan. 2223 § 4: „Poenam latae sententiae declarare generatim committitur prudentiae Superioris; sed sive ad instantiam partis cuius interest, sive bono communi ita exigente, sententia declaratoria dari debet”.

²³¹ Kan. 2223 § 4, zob. dop. 230.

stwierdzający karę ma przełożony — Superior²³². Kogo ma tu Kodeks na myśli? Ponieważ władzę ustanawiania kar w Kościele mają ci, którzy posiadają władzę prawodawczą²³³ i mogą dołączyć sankcję karną, oczywiście na swoim terenie, do prawa Bożego albo kościelnego, a sankcję ustanowioną przez wyższego przełożonego zwiększyć, to a fortiori mogą karę przez niego ustanowioną deklarować²³⁴. A więc w omawianym wypadku ekskomunikę „latae sententiae” za przestępstwo knowania przeciw władzy duchownej może deklarować nie tylko Stolica Apostolska, ale także ordynariusze oraz ich sądy. Ponadto z tego samego wynika, że ordynariusze mogą deklarować tę ekskomunikę nie tylko za przestępstwo knowania przeciw sobie, ale także przeciw innym ordynariuszom i Stolicy Apostolskiej.

Kara może być deklarowana sądownie albo administracyjnie²³⁵. Jeżeli przełożony chciałby ekskomunikę za knowanie przeciw władzy duchownej stwierdzić wyrokiem sądowym, musiałby nakazać przeprowadzenie procesu karnego. Może także wydać dekret w drodze administracyjnej i wręczyć go winnemu, a odpis zachować w archiwum, albo zakomunikować mu ustnie wobec dwóch świadków i protokołów znowu zachować w archiwum. Kodeks nie wymaga tych formalności do waż-

²³² Kan. 2223 § 4, zob. dop. 230.

²³³ Kan. 2220 § 1: „Qui pollent potestate leges ferendi vel praecepta imponendi, possunt quoque legi vel praecepto poenas adnectere; qui iudiciali tantum, possunt solummodo poenas, legitime statutas, ad normam iuris applicare”.

²³⁴ Kan. 2221: „Legislativam habentes potestatem, possunt intra limites suae iurisdictionis, non solum legem a se vel a decessoribus latam, sed etiam, ob peculiaria rerum adiuncta, legem tam divinam, quam ecclesiasticam a superiore potestate latam, in territorio vigentem, congrua poena munire aut poenam lege statutam aggravare”.

²³⁵ Kan. 2225: „Si poena declaretur vel infligatur per sententiam iudicalem, servantur canonum praescripta circa sententiae iudicialis pronuntiationem; si vero poena latae vel ferendae sententiae inflictata sit ad modum praecepti particularis, scripto aut coram duobus testibus, ordinarie declaretur vel irrogetur, indicatis poenae causis...”.
C o n t e a C o r o n a t a M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 111, n. 1711.

ności kary, o czym świadczy słowo „ordinarie”, ale są one potrzebne na wypadek sądowego dochodzenia przeciw winnemu nie poddającemu się dekretowi.

Wyrok stwierdzający cofa skutki kary do momentu popełnienia przestępstwa knowania, gdyby jednak niezachowanie kary było usprawiedliwione niebezpieczeństwem zniesławienia przestępcy, wszystkie akty dokonane przez niego w tym okresie są ważne ²³⁶.

Przykład autentycznego dekretu stwierdzającego karę ekskomuniki „*latae sententiae*” i to w materii przestępstwa nieposłuszeństwa kwalifikowanego znajdujemy w Aktach Stolicy Apostolskiej za rok 1955 ²³⁷: „*Sacra Congregatio de Propaganda Fide. Decretum. Cum R. D. Joannes Baptista Ly, iam archidioecesis Nanchimensis Vicarius Generalis, contra legitimam auctoritatem Legati in Sinis Summi Pontificis verbo et opere egerit, haec sacra Congregatio de Propaganda Fide, per praesens Decretum declarat eundem R. D. Joannem Baptistam Ly in excommunicationem incurrisse speciali modo Sedi Apostolicae reservatam ad normam sacrorum canonum praesertim 2331 par. 2 et 2334 n. 2, et specialium Decretorum super hanc rem ab eadem Sancta Sede editorum. Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, die 1 mensis Februarii anno Domini 1952*”

d. Zwolnienie z ekskomuniki za knowanie

Ekskomunika jest zawsze karą poprawczą ²³⁸ i zmierza do złamania upor, a skoro ukarany przestał być upornym ²³⁹, ma prawo być zwolnionym od cenzury ²⁴⁰. Od zaciągniętej cenzury

²³⁶ Kan. 2232 § 2: „*Sententia declaratoria poenam ad momentum commissi delicti retrahit*” *Conte a Coronata M.*, IV, 129, n. 1723.

²³⁷ AAS, 47 (1955), 247.

²³⁸ Kan. 225 § 2: „*..excommunicatio semper est censura...*”.

²³⁹ Kan. 2242 § 3: „*Contumaciam desiisse dicendum est, cum reum vere delicti commissi poenituerit et simul ipse congruam satisfactionem pro damnis et scandalo dederit aut saltem serio promiserit...*”

²⁴⁰ Kan. 2248 § 2: „*Absolutio denegari nequit cum primum delinquens a contumacia recesserit...*”.

można się uwolnić jedynie przez rozgrzeszenie.²⁴¹ Udzielenie rozgrzeszenia jest normowane różnymi przepisami w zależności od okoliczności, w jakich ono się dokonuje.

1. Warunki normalne

Ekskomunika przewidziana dekretem z 1950 r. za przestępstwo knowania przeciw władzy duchownej jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej i to w sposób specjalny²⁴². A zatem w normalnych warunkach może od tej ekskomuniki zwolnić tylko Stolica Apostolska oraz ci wszyscy, którzy otrzymali od Niej odpowiednią do tego władzę.

Kodeks prawa kanonicznego taką władzę przyznaje kardynałom²⁴³. Mogą ją także posiadać legaci i delegaci Stolicy Apostolskiej na podstawie udzielonych im „*facultates speciales*”²⁴⁴, a ordynariusze na mocy „*quinquenaes*”

Nie mogą natomiast zwolnić z tej ekskomuniki ordynariusze na mocy prawa powszechnego, bo Kodeks prawa kanonicznego przyznając im pewne uprawnienia w zwalnianiu z kar „*latae sententiae*” wyłącza z tego cenzury zastrzeżone Stolicy Apostolskiej, gdy chodzi o wypadki publiczne²⁴⁵, a cenzury za-

²⁴¹ Kan. 2248 § 1: „*Quaelibet censura, semel contracta, tollitur tantum legitima absolute*”.

²⁴² „*In excommunicationem speciali modo Sedi Apostolicae reservatam ipso facto incurrunt...*”, AAS, 42 (1950), 601/2.

²⁴³ Kan. 239 § 1: „*Praeter alia privilegia quae in hoc Codice suis in titulis enumerantur, Cardinales omnes a sua promotione in Consistorio facultate gaudent: 1. Audiendi ubique terrarum confessiones etiam religiosorum utriusque sexus et absolvendi ab omnibus peccatis et censuris etiam reservatis, exceptis tantum censuris Sedi Apostolicae specialissimo modo reservatis et illis quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii*”.

²⁴⁴ Kan. 267 § 1: „*Legati qui mittuntur cum titulo Nuntii aut Internuntii: 3. alias plerumque facultates obtinent; quae tamen sunt omnes delegatae*”. § 2: „*Qui vero mittuntur cum titulo Delegati Apostolici unam habent ordinariam potestatem praeter alias facultates delegatas ipsis a Sancta Sede commissas*”.

²⁴⁵ Kan. 2237 § 1: „*In casibus publicis potest Ordinarius poenas latae sententiae iure communi statutas remittere, exceptis 2. Censuris Sedi Apostolicae reservatis*”.

strzeżone Stolicy Apostolskiej „speciali modo”, gdy chodzi nawet o wypadki tajne ²⁴⁶. Nie mogą też z tej ekskomuniki zwolnić ci, którzy korzystają ze specjalnych uprawnień przyznanych im przez św. Penitencjarię na mocy tzw. Pagella ²⁴⁷.

A więc w normalnych warunkach od ekskomuniki „latae sententiae” za przestępstwo knowania przeciw władzy kościelnej zwolnić może tylko Stolica Apostolska, każdy kardynał, gdyż kardynałowie mają takie uprawnienia na całym świecie i nad wszystkimi ludźmi ²⁴⁸ oraz ci, którzy otrzymali do tego specjalne upoważnienie. Zwolnienie z cenzury dane w zakresie zewnętrznym obejmuje zarazem i zakres wewnętrzny, ale nie odwrotnie, chociaż zwolniony z cenzury w zakresie wewnętrznym może korzystać z tego i w zakresie zewnętrznym, o ile przez przełożonego nie będzie zmuszony do zachowania cenzury na zewnątrz ²⁴⁹.

Prawodawca uznaje za ważne zwolnienie z cenzury przez spowiednika, który nie wiedział o jej zastrzeżeniu, byle by nie była to cenzura „ab homine”, albo zastrzeżona Stolicy Apostolskiej „specialissimo modo” ²⁵⁰.

Wreszcie uznaje prawodawca także za ważne rozgrzeszenie od wszystkich cenzur z wyjątkiem zastrzeżonych Stolicy Apo-

²⁴⁶ Kan. 2237 § 2: „In casibus vero occultis, firmo praescripto can. 2254 et 2290, potest Ordinarius poenas latae sententiae iure communi statutas per se vel per alium remittere, exceptis censuris specialissimo vel speciali modo Sedi Apostolicae reservatis”.

²⁴⁷ Dekret św. Penitencjarii z dnia 4 kwietnia 1919 r., zob. *Conte a Corona M.*, *Institutiones iuris canonici*, V, 238/9.

²⁴⁸ Kan. 239 § 1, n. 1, zob. dop. 243.

²⁴⁹ Kan. 2251: „Si absolutio censurae detur in foro externo, utrumque forum afficit; si in interno, absolutus, remoto scandalo, potest uti talem se habere etiam in actibus fori externi; sed, nisi cecessio absolutiois probetur aut saltem legitime praesumatur in foro externo, censura potest a Superioribus fori externi, quibus reus parere debet, urgeri, donec absolutio in eodem foro habita fuerit”. *Conte a Corona M.*, *Institutiones iuris canonici*, IV, 186, n. 1759.

²⁵⁰ Kan. 2247 § 3: „Si confessarius, ignorans reservationem, poenitentem a censura ac peccato absolvat, absolutio censurae valet, dommodo ne sit censura ab homine aut censura specialissimo modo Sedi Apostolicae reservata”.

stolskiej „specialissimo modo”, choćby obłożony cenzurami prosił o zwolnienie tylko z jednej cenzury zapominając o innych, (ale nie w wypadku świadomego zatajenia ich), a zwalnijący dał rozgrzeszenie ogólne ²⁵¹.

Z zestawienia tych kanonów: 2251, 2247 § 3, 2249 § 2 wynika, że może jeszcze mieć miejsce zwolnienie z ekskomuniki za przestępstwo knowania bez szczególnych uprawnień, a tylko na mocy wymienionych kanonów. Wypadek taki może zaistnieć wtedy, kiedy spowiednik nie znałby zastrzeżenia tej cenzury, a penitent wyznałby ją lub o niej zapomniał zupełnie, a sam fakt wpadnięcia w tę ekskomunikę jest tajny, a więc nikt nie mógłby wymagać od niego zachowania tej kary na zewnątrz.

2. Wypadki szczególne

Prawodawca przewidział i dał władzę zwalniania z cenzur w specjalnych okolicznościach, ale tylko w sakramencie pokuty ²⁵². Aby spowiednik nie mający władzy rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych, a więc i od ekskomuniki za knowanie przeciw władzy kościelnej, mógł z tych uprawnień skorzystać, muszą zaistnieć pewne warunki. Kodeks prawa kanonicznego pozwala na rozgrzeszenie o ile obłożony cenzurą nie może jej zachować bez zgorszenia i zniesławienia siebie. Jeżeli np. wpadł w tę ekskomunikę kapłan, to nie powinien ani sprawować, ani

²⁵¹ Kan. 2249 § 2: „Petens absolutionem, debet casus omnes indicare, secus absolutio valet tantum pro casu expresso; quod si absolutio, quamvis particularis petitio facta sit, fuerit generalis, valet quoque pro reticitis bona fide, excepta censura specialissimo modo Sedi Apostolicae reservata, non autem pro reticitis mala fide”.

²⁵² Kan. 2254 § 1: „In casibus urgentioribus, si nempe censurae latae sententiae exterius servari nequeant sine periculo gravis scandali vel infamiae, aut si durum sit poenitenti in statu gravis peccati permanere per tempus necessarium ut Superior competens provideat, tunc quilibet confessarius in foro sacramentali ab eisdem, quoquo modo reservatis, absolvere potest, iniuncto onere recurrendi, sub poena reincidentiae, intra mensem saltem per epistolam et per confessarium, si fieri possit sine gravi incommodo, reticito nomine, ad S. Poenitentiarium vel ad Episcopum aliumve Superiorem praeditum facultate et standi eius mandatis”.

administrować sakramentów św., bo ekskomunika tego mu zabrania, a to u wiernych nie znających racji po temu wywołałoby zgorszenie, wtedy spowiednik nie mający specjalnych uprawnień może tego kapłana rozgrzeszyć z tej cenzury. Już częściowo zarządził temu prawodawca w kanonie 2261 § 2, gdzie pozwala ekskomunikowanemu na prośby wiernych i dla słusznej przyczyny administrować i sprawować sakramenta św. Tutaj posunął się jeszcze dalej, gdyż pozwala nie tylko na niezachowanie kary, ale na zwolnienie z niej całkowite.

Podobna sytuacja byłaby, gdyby np. świecki, który dopuścił się przestępstwa knowania, przez powstrzymanie się od Komunii św. musiał siebie zniesławić, wtedy spowiednik ma także prawo uwolnić go od zaciągniętej ekskomuniki. I znowu tutaj prawodawca posunął się dalej niż w kanonie 2232 § 1, gdzie pozwolił na niezachowanie kary na zewnątrz dla uniknięcia zniesławienia samego siebie, tutaj dla tych samych racji pozwala na zwolnienie z samej kary poprawczej.

Ponadto w tym samym kanonie 2254 § 1 pozwala prawodawca spowiednikowi rozgrzeszyć z cenzury penitenta, któremu jest ciężko trwać w grzechu przez czas konieczny do otrzymania rozgrzeszenia od przełożonego, lub innego mającego odpowiednią władzę. Jak długi czas jest potrzebny do skorzystania z tych uprawnień Kodeks nie mówi, a autorzy twierdzą, że nawet jedna doba wystarczy, a w szczególnych okolicznościach nawet jeszcze mniej²⁵³. Spowiednik może sam tak nastawić penitenta, aby wywołać w nim stan wewnętrzny pozwalający na wykorzystanie przewidzianego tym kanonem uprawnienia. Prawodawca nie zrobił tu żadnego wyjątku, a więc spowiednik w przewidzianych okolicznościach może rozgrzeszyć ze wszystkich cenzur komukolwiek i w jakikolwiek sposób zastrzeżonych, czyli także od ekskomuniki za przestępstwo knowania przeciw władzy duchownej.

Jednak we wszystkich tych okolicznościach rozgrzeszający z cenzury spowiednik musi nałożyć obowiązek odniesienia się

---

²⁵³ Conte a Coronata M., *Institutiones iuris canonici*, IV, 192, n. 1762.

do przełożonego lub mającego władzę rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych. Obowiązek ten jest pod karą ponownego popadnięcia w tę samą karę i to po upływie miesiąca.

Ekskomunikowany może uniknąć obowiązku odnoszenia się do przełożonego, jeżeli w międzyczasie, tzn. przed upływem miesiąca, otrzyma rozgrzeszenie od mającego władzę do rozgrzeszania z cenzur zarezerwowanych. Gdyby już wcześniej odwołał się do przełożonego, a potem otrzymał rozgrzeszenie od uprawnionego spowiednika, może wybrać między mandatai, jakie nadejdą od przełożonego, a tymi, które otrzymał od spowiednika²⁵⁴.

Jeżeli w konkretnych okolicznościach odniesienie się do przełożonego będzie zarówno dla penitenta, jak i dla spowiednika fizycznie lub moralnie niemożliwe, wtedy spowiednik nie mający nawet szczególnych uprawnień, powinien dać rozgrzeszenie bez nakładania obowiązku odniesienia się do przełożonego, ale równocześnie sam powinien nałożyć pokutę i mandata i to pod karą ponownego popadnięcia w ekskomunię w wypadku ich niewykonania²⁵⁵.

3. W niebezpieczeństwie śmierci

W niebezpieczeństwie śmierci z ekskomuniki za knowanie przeciw władzy kościelnej może rozgrzeszyć każdego penitenta i każdy kapłan, a więc nie mający władzy rozgrzeszania

²⁵⁴ Kan. 2254 § 2: „Nihil impedit quominus poenitens, etiam post acceptam, ut supra, absolutionem, facto quoque recurso ad Superiorem, alium adeat confessarium facultate praeditum, ab eoque repetita confessione saltem delicti cum censura, consequatur absolutionem; qua obtenta, mandata ab eodem accipiat, qu' n teneatur postea stare aliis mandatis ex parte Superioris supervenientibus”.

²⁵⁵ Kan. 2254 § 3: „Quod si casu aliquo extraordinario hic recursus sit moraliter impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest absolutionem concedere sine onere de quo supra, iniunctis tamen de iure iniungendis, et imposita congrua poenitentia et satisfactione pro censura, ita ut poenitens, nisi intra congruum tempus a confessario praefiniendum poenitentiam egerit ac satisfactionem dederit, recadat in censuram”.

z cenzur zastrzeżonych także i to bez żadnych warunków i zastrzeżeń na przyszłość ⁵²⁶.

Gdyby jednak miał miejsce wyrok stwierdzający, a tym samym ekskomunika stałaby się cenzurą „ab homine”, wtedy po wyzdrowieniu zostaje obowiązek odniesienia się do przełożonego, lub mającego władzę rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych, przyjęcia i wykonania mandatów i to pod karą ponownego wpadnięcia w tę samą ekskomunikę.

Forma zwalniania z ekskomuniki w zakresie sakramentalnym jest zawarta w ogólnej formule rozgrzeszenia. Poza sakramentem w zakresie zewnętrznym można udzielić absencji od cenzury w dowolny sposób, ale prawodawca radzi zachować formę przewidzianą rytuałem rzymskim ²⁵⁷

R o z d z i a ł c z w a r t y

Porównanie kar za nieposłuszeństwo władzy kościelnej

Aby wyciągnąć jakieś wnioski z porównania sankcji karnych za przestępstwo nieposłuszeństwa władzy kościelnej, wypada najpierw zestawić ich podobieństwa i różnice. Przy czym należy przypomnieć, że przy przestępstwie nieposłuszeństwa zwykłego, są tylko dwa okresy porównawcze: prawo przedkodeksowe i Kodeks prawa kanonicznego, natomiast przy przestępstwie nieposłuszeństwa kwalifikowanego dochodzi jeszcze dekret św. Kongregacji Soborowej z 29 czerwca 1950 r.

---

²⁵⁶ Kan. 2252: „Qui in periculo mortis constituti, a sacerdote specialis facultatis experte, receperunt absolutionem ab aliqua censura ab homine tenentur, postquam convaluerint, obligatione recurrendi, sub poena reincidentiae, ad illum qui censuram tulit, si agatur de censura ab homine eorumque mandatis parendi”.

²⁵⁷ Kan. 2250 § 3: „Absolutio censurae in foro sacramentali continetur in consueta forma absolutionis peccatorum in libris ritualibus praescripta; in foro non sacramentali quolibet modo dari potest, sed ad excommunicationis absolutionem regulariter formam adhiberi convenit in eisdem libris traditam”.

a. Podobieństwa

1. Między sankcjami karnymi za nieposłuszeństwo władzy kościelnej w prawie przedkodeksowym i w Kodeksie prawa kanonicznego zachodzi to podobieństwo, że w obydwóch okresach ustawodawczych nie było istotnej różnicy między karami za zwykle nieposłuszeństwo, a karami za nieposłuszeństwo kwalifikowane. Za jedno i za drugie były w prawie przedkodeksowym takie same, zresztą bardzo różnorodne, kary. Podobnie Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2331 przewiduje za obydwa rodzaje nieposłuszeństwa kary nieokreślone. Można powiedzieć, że i dekret z 1950 r. nie odbiegł od tej tradycji, gdyż kara ekskomuniki była stosowana w prawie przedkodeksowym za przestępstwo nieposłuszeństwa, a na podstawie kanonu 2331 także mogła być stosowana.

2. Zachodzi też wielkie podobieństwo co do rodzaju kar stosowanych za nieposłuszeństwo władzy kościelnej. I znowu w prawie przedkodeksowym były, a na podstawie Kodeksu mogły być wymierzane za to nieposłuszeństwo następujące kary: ekskomunika, suspensa, interdikt, kara nieokreślona, pozbawienie officjum i beneficjum, pozbawienie głosu czynnego i biernego w zakonie, kara pieniężna, nagana kanoniczna, zakaz wykonywania kościelnych aktów prawnych, pozbawienie pogrzebu katolickiego. W dekrecie z 1950 r. jest wprowadzie tylko jedna kara: ekskomunika „*laetae sententiae*”, ale ona pociąga za sobą wiele z wyżej wymienionych kar, jako nieodłączne skutki ekskomuniki, a więc i tu zachodzi też pewne podobieństwo.

3. Ustawy przedkodeksowe przewidywały niektóre kary tylko na duchownych, zakonników lub świeckich, inne natomiast były wymierzane niezależnie od tego, kto był nimi karany. Podobnie Kodeks prawa kanonicznego przewiduje pewne sankcje dla duchownych lub zakonników specjalne, ale inne pozwala stosować niezależnie od stanu do jakiego należy nieposłuszny władzy kościelnej. Wynika to nie tylko z kanonu 2331, ale także z wykazu kar podanych przez Kodeks w kanonach 2291 oraz 2298.

4. Zarówno w ustawach przedkodeksowych, jak i w Kodek-

sie prawa kanonicznego są przewidziane i kary odwetowe i kary poprawcze, a ich wybór i stosowanie zostawione jest roztropnemu uznaniu przełożonego wymierzającego karę za nieposłuszeństwo.

5. Podając wiele kar określonych za nieposłuszeństwo ustawy przedkodeksowe pozwalały przełożonemu na stosowanie także kar nieokreślonych, byle by zgodnych z ogólnymi przepisami. Także i Kodeks prawa kanonicznego podając określone kary na duchownych i zakonników winnych przestępstwa nieposłuszeństwa kwalifikowanego, pozwala przełożonemu względnie sędziemu wymierzającemu karę czasem i w tym wypadku, a zawsze w wypadku nieposłuszeństwa zwykłego, na dowolny wybór kar z tym tylko, że sędzia musi wybrać karę z przewidzianych Kodeksem, a przełożony mógłby ustanowić jeszcze i inną karę.

6. Wielkie zachodzi też podobieństwo w warunkach, jakich domaga się prawodawca do sprawiedliwego wymiaru kary, a mianowicie: przestępstwo musi być obiektywnie i subiektywnie dokonane, musi być odpowiedni stopień winy np. przy przestępstwie zwykłego nieposłuszeństwa zawsze najwyższy, kara ma być proporcjonalna do winy, uwzględnione wszystkie okoliczności itp.

7. Między ustawodawstwem przedkodeksowym a dekretem z 1950 r. zachodzi i to podobieństwo, że ustawy przedkodeksowe obok kar „ferendae sententiae” miały także kary „latae sententiae”, a czasem przewidywały także zastrzeżenie rozgrzeszenia niektórych kar za nieposłuszeństwo władzy kościelnej. Dekret z 1950 r. zna tylko karę „latae sententiae” i to zawsze zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej.

b. Różnice

1. Ustawodawstwo przedkodeksowe nie znało ogólnej sankcji za nieposłuszeństwo czy to zwykłe, czy kwalifikowane, jak to podaje Kodeks w kanonie 2331, czy dekret z 1950 r. Wynikało to z tego, że w prawie przedkodeksowym nie było też ogólnego pojęcia przestępstwa nieposłuszeństwa, jakie podaje kanon 2331, czy wspomniany dekret.

2. Mimo podobieństw w rodzaju kar stosowanych za nieposłuszeństwo władzy kościelnej w omawianych okresach ustawodawczych, były także między nimi różnice. I tak ani w Kodeksie prawa kanonicznego, ani tym bardziej w dekrecie z 1950 r. nie ma pewnych kar stosowanych za nieposłuszeństwo w prawie przedkodeksowym. Do tych kar należą: infamia, depozycja, przekazanie winnego władzy świeckiej do dalszego ukarania, ekskomunika mniejsza, ekskomunika braterska, więzienie, konfiskata dóbr i wygnanie.

3. W przeciwieństwie do ustaw dawnych, które miały także kary „*latae sententiae*” oraz dekretu z 1950 r., który ma tylko karę „*latae sententiae*”, Kodeks prawa kanonicznego przewiduje tylko same kary „*ferendae sententiae*” i dlatego są one zawsze zastrzeżone temu, kto je nałożył, jego następcy i przełożonemu.

4. Inaczej niż dawne i kodeksowe prawo dekret z 1950 r. nie robi żadnej różnicy między tymi, którzy winni są przestępstwa knowania i wszystkich karze jednakową karą. Trzeba jednak przyznać, że i według ustaw przedkodeksowych ekskomunika była, a według Kodeksu prawa kanonicznego mogła być stosowana do wszystkich, tylko stosowanie innych kar uzależniano od tego, czy przestępca był świecki, duchowny, czy zakonny.

5. Zachodzi też znaczna różnica w karaniu współników przestępstwa nieposłuszeństwa władzy duchownej. Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2331 nic na ten temat nie mówi, a więc należy stosować do przestępstwa nieposłuszeństwa ogólne zasady kanonu 2209, na mocy których taka sama kara spada na współsprawców każdego przestępstwa i uczestników koniecznych, innych natomiast ma przełożony ukarać karą dowolną, o ile ustawa nie przewiduje dla nich kary specjalnej.

Inaczej tę sprawę reguluje dekret z 1950 r., który tę samą karę ekskomuniki stosuje do wszystkich w jakikolwiek sposób uczestniczących w przestępstwie knowania przeciw władzy duchownej. Podobnie było w prawie przedkodeksowym, a przynajmniej przy przestępstwach nieposłuszeństwa kwalifikowanego, że ta sama kara spadała na głównych sprawców i na uczestniczących w przestępstwie w jakikolwiek sposób.

c. Wnioski

1. Surowe sankcje karne stosowane za nieposłuszeństwo władzy kościelnej dowodzą tego, że problem karności w Kościele jest nie tylko bardzo ważny, ale i zawsze aktualny. Gdyby wziąć już tylko te pewne granice zakreślone przez ustawy powszechne wydane w tej materii, tzn. sobór chalcedoński w r. 451 i dekret z r. 1950, to można powiedzieć, że przez te piętnaście wieków „nihil novi sub sole”. Zawsze byli i dziś są niekarni członkowie społeczności kościelnej i to zarówno świeccy, jak i duchowni. Zawsze byli i dziś są tacy, którzy występują przeciw prawowitej władzy kościelnej, czy to na najwyższym stopniu — w osobie papieża, czy to na niższych szczeblach — w osobach ordynariuszy miejscowych lub zakonnych.

2. Broniąc swych istotnych i żywotnych interesów Kościoła katolicki uciekać się musi do stosowania kar na winnych, ale robi to dopiero „necessitate compulsus” i zawsze z zachowaniem podstawowych zasad sprawiedliwości: karze tylko wtedy, gdy była odpowiednio duża wina i proporcjonalnie do niej, uwzględnia wszystkie okoliczności towarzyszące nieposłuszeństwu, zawsze gotów jest darować karę, gdy tylko ona osiągnęła swój cel.

3. Porównując sankcje karne trzech rozpatrywanych okresów ustawodawczych łatwo było zauważyć, że były one nie zawsze jednakowe w swej surowości. To falowanie się kar za nieposłuszeństwo władzy duchownej — raz surowsze, to znowu łagodniejsze — dowodzi tylko tego, że zło, któremu one miały zapobiec, raz było silniejsze, innym razem trochę słabło.

Widocznie w okresie kodyfikacji prawa kościelnego na omawianym tu odcinku karności kościelnej było nieco lepiej, skoro w Kodeksie prawa kanonicznego znalazły się stosunkowo łagodne kary za nieposłuszeństwa władzy kościelnej. Wydanie w 1950 r. przez św. Kongregację Soborową dekretu w tej sprawie świadczy wymownie, że nastąpił przypływ zła. Dekret sięgnął aż po ekskomunikę, którą sobór trydencki nazywa „nerwem karności kościelnej”. Caveant ergo omnes quorum interest!